

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2011

Jitka Haufová

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

Komunikace dětí v předškolním věku

Communication of pre-school children

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Sotáková

Autor diplomové práce: Jitka Haufová

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: Kombinovaná

Diplomová práce dokončena: březen, 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne: 30. března 2011

Podpis:

Název:

Komunikace dětí v předškolním věku

Anotace:

Ve své diplomové práci se zaměřuji na komunikaci dětí v předškolním věku. Cílem výzkumného šetření je zmapovat, jak děti předškolního věku v mateřské škole komunikují v heterogenní skupině, jaké okolnosti ovlivňují komunikaci mezi dětmi, a jaké se objevují rozdíly v komunikaci mezi dítětem a rodičem, dítětem a vrstevníkem a dítětem a učitelem. Dále se snažím zmapovat, zda děti používají při své komunikaci vulgarismy a neologismy, případně kdy se tato slova nejčastěji objevují. Nedílnou součástí práce je vývoj sociální komunikace a podmínky správného vývoje řeči, které jsou pro komunikaci velmi důležité.

Klíčová slova: komunikace, předškolní věk, druhy komunikace, pozorování, heterogenní skupina, jednotlivci

Title:

Communication of pre-school children

Annotation:

In my graduation theses I am focusing on the communication of pre-school children. The objective of my research is to identify the way of communication of pre-school children in heterogeneous group, the circumstances affecting communication between children and also the differences in communication between a child and its parent, a child and its peer and child with a teacher. Moreover, my focus is also on mapping the frequency of vulgarisms and neologisms in their communication and the situations when they are used the most. A part of my theses is the evolution of social communication and the conditions of correct speech development that are essential for communication.

Key words: communication, pre-school age, types of communication, observation, heterogeneous group, individuals

Obsah

Teoretická část

Úvod	6
1 Vymezení základních pojmů.....	7
1.1 Komunikace	7
1.2 Druhy komunikace.....	8
1.2.1 Přímá komunikace	8
1.2.2 Nepřímá komunikace	11
1.3 Předškolní období	11
2 Komunikace a její vývoj	13
2.1 Podmínky správného vývoje řeči.....	18
3 Komunikace dítěte v MŠ.....	20
3.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.....	20
3.2 Druhy komunikace v MŠ	22
3.3 Rozvoj komunikace a řeči v MŠ.....	25
4 Socializace.....	26
4.1 Socializace v mateřské škole	27
5 Bilingvní výchova.....	29

Praktická část

6 Výzkumné šetření a pozorování dětí při komunikaci v mateřské škole.....	30
6.1 Vymezení problematiky.....	30
6.2 Cíle výzkumu - stanovení hypotéz.....	30
6.3 Charakteristika zařízení	31
6.3.1 Program britských tříd	32
6.3.2 Česká třída	34
6.4 Průběh dne v české třídě	34
7 Metody výzkumu	36
7.1 Pozorování	36
7.2 Pozorování skupiny.....	36
7.2.1 Charakteristika skupiny	36

7.3 Pozorování jednotlivců	43
7.3.1 Charakteristika respondentů	46

8 Zpracování získaných dat – potvrzení či vyvrácení hypotéz
.....**69**

Závěr 76

Seznam použité literatury a jiných zdrojů.....78

Přílohy 80

Příloha č. 1	80
Příloha č. 2	81
Příloha č. 3	82
Příloha č. 4	83
Příloha č. 5	84

Teoretická část

Úvod

Schopnost komunikovat má mnoho živočichů. Některé živočichy můžeme při jejich komunikaci pozorovat a poslouchat, ale pokud nemáme dar rozumět zvířecí řeči, můžeme si jen domýšlet, co bylo obsahem jejich komunikace. Lidé však mají mnohem vzácnější dar. Umějí komunikovat pomocí artikulované řeči. Artikulovaná řeč nám umožňuje dorozumívat se s lidmi na celém světě. Komunikační proces je nesmírně důležitý pro přežití každého jedince v naší společnosti. Týká se každého z nás od narození až po smrt. S někým se dorozumět je někdy velice obtížné i pro dospělé, kteří mluví stejnou řečí natož pro malé děti, které mají malou slovní zásobu, a není jim rozumět, protože neumějí vyslovit všechny hlásky. Už malé děti se v průběhu svého života setkávají s různými překážkami, které bez komunikace s ostatními nemohou zvládnout.

Tématem této diplomové práce je komunikace dětí předškolního věku. Předškolní věk patří mezi nejdůležitější období lidského života. V tomto období se utváří osobnost každého z nás. Nedílnou součástí tohoto období je vývoj komunikačních dovedností.

V práci se zabývám tím, jak děti komunikují, jak se projevují před rodiči, učitelem či svými vrstevníky, jaká slova používají (zda se v jejich komunikaci objevují vulgarismy či neologismy), jestli komunikují jinak s cizí osobou než s osobou známou, či zda jim dělá problém projevit se před ostatními vrstevníky. Domnívám se, že největší problém bude dětem dělat komunikace s učitelem. Dále si myslím, že pokud se u těchto dětí objeví v komunikaci vulgarismy, budou se nejčastěji vyskytovat v komunikaci mezi vrstevníky.

Nezabývám se ale logopedickou problematikou ani špatnou znalostí českého jazyka (u cizinců). Zabývám se způsobem komunikace. Při každodenní práci s dětmi jsem si uvědomila, jak je komunikace důležitá pro každého z nás v každém věku. Proto jsem se zaměřila na komunikaci dětí předškolního věku, abych zmapovala, jak spolu děti v tomto věku v heterogenní skupině komunikují.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Komunikace

„Slovo komunikace je latinského původu. Jeden z nejobsáhlejších latinských slovníků – Thesaurus Linguae latinae má pro slovo communicare jednoznačný latinský ekvivalent: participare. tj. spolupodílet se s někým na něčem, mít podíl na něčem společném, spoluúčastnit se, činit někoho spoluúčastným (communem redere). Hlubší význam slova komunikace vyjadřuje latinská věta: communicare est multum dare - komunikovat znamená mnoho dávat. Tento hlubší význam vyjadřuje český termín sdílet se s někým o něco.“ (Křivohlavý 1988, s. 19)

Ve slovníku najdeme u pojmu komunikace podobné vysvětlení.

Komunikace - přenos nejrůznějších informačních obsahů v rámci různých komunikačních systémů za použití různých komunikačních médií, zejména prostřednictvím jazyka, sdělování

Komunikace je předmětem zkoumání mnoha vědních disciplín, například: psychologie, sociologie, pedagogiky, antropologie, aj. Komunikace má velký význam pro rozvoj osobnosti i pro udržování mezilidských vztahů v naší společnosti. Lidé si při komunikaci nevyměňují pouze informace, ale i své myšlenky, úvahy, pocity, postoje a mnoho dalších sdělení. Komunikace, komunikační schopnost patří k nejdůležitějším lidským schopnostem.

Lechta (2002) uvádí, že tato schopnost nám umožňuje vědomě používat jazyk jako složitý komunikační systém znaků a symbolů ve všech jeho formách. Dále uvádí, že je jakousi „hraniční zónou“ mezi člověkem a živočišnou říší, ale i schopností, díky které se lidstvo může snažit o navázání komunikace s jinými světy.

„Specificky lidským komunikačním znakovým systémem je řeč. Vrcholnou formou komunikace je používání slov, tj. nejmenších samostatných jazykových jednotek, které mají věcný a mluvnický význam. Slova ale nejsou jediným sdělovacím prostředkem. Beze slov se mezi sebou dorozumí i ti, kdo mluvit nemohou, neumí.“ (Klenková 2000, s. 17)

1.2 Druhy komunikace

1.2.1 Přímá komunikace

Přímá komunikace je komunikace nejméně dvou lidí tváří v tvář. Tento druh komunikace je pro nás všechny velice důležitý. Přímá komunikace je součástí našeho každodenního života ve společnosti. Využíváme jí v obchodech, v zaměstnání, ale i v metru či v autobuse. Přímou komunikaci lze považovat za nenahraditelnou. Přímou komunikaci můžeme rozdělit na verbální a neverbální.

Verbální komunikace

Jedním z nejrozšířenějších druhů lidské komunikace je verbální komunikace. Můžeme ji definovat jako komunikaci slovy či písmem. Většina z nás ji považuje za nepostradatelnou pro svůj život. Komunikace pomocí slov je sice lidskou schopností, ale není to vrozená vlastnost. Člověk má pouze určité vrozené dispozice pro rozvoj řeči. Bez kontaktu s mluvící osobou by se tato dispozice nerozvinula. Zde bych mohla upozornit na některé případy dětí, které vyrůstaly ve společnosti se zvířaty bez lidské komunikace (vlčí děti Amala a Kamala¹). Tyto děti se dorozumívaly zvuky, které odposlouchaly od vlků a mluvit neuměly. Lidé ale

---

¹ Amala a Kamala byly dvě malé dívky žijící s vlky. Dívky byly objeveny roku 1920 u Midnapuru v Indii. Jsou dvěma z lépe zdokumentovaných případů tzv. vlčích dětí. Jejich věk nebyl přesně určen, ale Kamale bylo v době objevení sedm nebo osm let, zatímco Amala byla ještě malé dítě ve věku jednoho a půl roku. Dívky pravděpodobně nebyly sestry. Vlci je unesli v různé době. Našel je Joseph Singh, který pracoval v místním sirotčinci. Dívky žily s vlky ve starém termitím násepu. Singh dívky vzal a přijal je do svého sirotčince, kde o ně pečoval. Mladší dívka Amala, zemřela už po roce, ale Kamala žila do roku 1929, kdy zemřela na tyfus. Singh později uveřejnil svůj deník s poznámkami z pozorování. Podle Singha Kamala i Amala projevovaly vlčí chování. Obě dívky měly mozoly na dlaních a kolenou z toho, jak chodily po všech čtyřech. Dívky ožívaly hlavně v noci, neměly rády slunce a velmi dobře viděly ve tmě. Měly pronikavý čich a sluch. Rády jedly syrové maso a jedly z misky na zemi stejně jako psi. Navíc dívky projevovaly hypersenzitivitu k dotekům a nechtěly nosit oblečení. Projevovaly jen málo lidských emocí jakéhokoli druhu-kromě strachu. Singh se pokusil dívky zařadit do lidské společnosti. Starší dívka Kamala si zvykla na společnost ostatních lidí. Nakonec byla schopna chodit i vzpřímeně, ale nikdy ne dokonale (často se vrátila na všechny čtyři, když potřebovala jít rychle). Když byly dívky nalezeny, neznaly lidskou řeč. Obě dívky vydávaly vysoké naříkavé zvuky nepodobné vlčímu vytí. Zatímco Amala před svou časnou smrtí začala projevovat známky pokroku v lidské řeči jako normální batole, Kamalin pokrok byl mnohem pomalejší. Po několika letech se naučila pouze okolo 40 slov a jen chabě ovládala gramatiku. Bohužel Singh kvůli její brzké smrti nikdy neviděl jak daleko by pokročila.

(<http://marieke.pise.cz/110600-vlci-deti-amala-a-kamala.html>)

také komunikují nonverbálně, což je komunikace pomocí gest, mimiky, očního kontaktu, doteků, postojů, aj. Tento druh komunikace se stal nedílnou součástí verbální komunikace. Je to zcela samozřejmé, protože například už při vstupu do místnosti, kdy pozdravíme, máme určitý výraz ve tváři a ostatní mohou z našeho výrazu mnoho poznat. Tento jev se výrazně uplatňuje i u malých dětí, které se nám snaží sdělit něco úžasného a u toho mávají rukama, usmívají se a jsou celé nedočkávané na naši reakci. Zato nonverbální komunikace se může uskutečňovat zcela samostatně. Už samotný úsměv může znamenat mnoho věcí (potěšení, souhlas, radost, aj.). Při verbální komunikaci slovy používáme mluvenou řeč, která je specificky lidskou schopností. Základním prvkem řečové činnosti je slovo, sloužící jako určitý signál se zvukovou a obsahovou stránkou. Pomocí slov můžeme vyjádřit své pocity, myšlenky a mnoho dalších sdělení.

Křivohlavý (1988) ve své knize rozdělil komunikaci následovně:

- Slovy – verbálně
- Mimoslovní způsoby sdělování (gesty, postoji, pohyby, oddálení či přiblížení, aj.)
- Sdělování činy (přesněji tím, jaký hodnotový dopad má čin na nás).

Je pravda, že mnoho činů se obejde beze slov (mávání, úsměv, pohlazení, aj.). Tyto druhy komunikace se vzájemně prolínají a tvoří nedílný celek.

Druhy nonverbální komunikace

Termín mimoslovní - nonverbální komunikace, chápeme jako komunikaci bez použití slov. Jak už jsem uvedla, jde o důležitý druh komunikace, který je součástí komunikace verbální.

Buda (1988) pokládá za téměř jisté, že neverbální komunikaci (a její víceméně vědomé chápání) se naučíme již v útlém dětském věku. Především v citovém vztahu k matce pomocí očního kontaktu, doteků, aj., potom k otci a jiným blízkým osobám. Výsledky učení z tohoto období se nám uloží do paměti a vytvoří základ pro pozdější schopnosti empatie. Ve věku, kdy se už rozvíjí řeč, se schopnosti neverbální komunikace rozvíjejí pomaleji, i když je její úloha do školního věku většinou velice významná.

Mezi neverbální komunikaci řadíme:

Mimika

„Mimika je výsledek kontrakce svalů lidského obličeje. Na jejím vzhledu se podílejí rovněž tvarové zvláštnosti čela, tváře, nosu či brady. Svou úlohu sehrává i pohyb hlavy a v neposlední řadě pokožka tváře. Možnost jejího napínání a prohýbání v nejednom případě podmíní, kdy se mimický výraz, jenž se ustavičně pozměňuje, začne lišit natolik, že už promlouvá jiným výrazem.“ (Vávra 1990, s. 12)

Mezi nejvýraznější mimické projevy obličeje patří smích a pláč. Z obličeje se toho dá vyčíst opravdu hodně. Pokusím se vypsát ty nepřehlédnutelné výrazy, s kterými se setkávám nejen u dětí (radost, smutek, štěstí, strach, nesouhlas, nezájem, rozčilení, atd.).

Proxemika

„Prostorová blízkost - vzdálenost mezi komunikujícími osobami, které mezi sebou zaujmou, respektive zaujme jedna vůči druhé, která na to reaguje (například odstupem).“ (Nakonečný 2009, s. 305)

Každý z nás má své proxemické zóny (osobní, sociální, veřejnou) a záleží jen na nás, koho do určité zóny pustíme.

Haptika

„Význam sdělování dotykem spočívá v mimořádné citlivosti kožního smyslu. Vezměme např. podání ruky. Dá se jím druhému člověku sdělit, zda je vítán či přišel nevhod.“ (Mareš, Křivohlavý 1990, s. 111)

Z podané ruky můžeme pocítit chlad, teplo, určitý tlak, vlhkost, apod. Na základě těchto pocitů si můžeme mnoho věcí odvodit.

Posturologie

„Pozice (póza) je celkové uspořádání těla. Promlouvá k pozorovateli i tehdy, když jí vidí z boku či zezadu.“ (Vávra 1990, s. 13)

Do této skupiny lze zahrnout celkový vzhled, pohyby rukou, hlavy, nohou, gestikulace, atd.

Kinetika

„Z rozsahu pohybů se dá zjištěný údaj doplnit o intenzitu emocionálních prožitků dané osoby ve chvíli, kdy ji pozorujeme. Jde pochopitelně o tzv. komunikační pohyby člověka, nikoli o pohyby pracovní. Komunikační pohyby se klasifikují podle částí těla, která se pohybovala, a podle rozsahu pohybu.“ (Mareš, Křivohlavý 1990, s. 109)

1.2.2 Nepřímá komunikace

O nepřímé komunikaci hovoříme, když nekomunikujeme tváří v tvář, ale za pomoci různých komunikačních prostředků, které nám komunikaci umožňují. V dnešní době se jedná o internet, mobilní telefon, fax, aj., ale byly časy, kdy si lidé psali pouze dopisy. Tento druh komunikace je v dnešní době také velice rozšířený a oblíbený. Obzvláště komunikace přes internet. Nepřímou komunikaci také dělíme na verbální a neverbální.

1.3 Předškolní období

„Předškolní období trvá přibližně od 3 do 6 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuelně i více let. Charakteristickým znakem tohoto věku je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která už není tak samoúčelná. Umožňuje např. dítěti aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. K uvolnění této závislosti přispívá osvojení běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.“ (Vágnerová 2000, s. 102)

Průcha (2006) uvádí, že předškolní období je poslední fází raného věku dítěte, které je zakončeno nástupem dítěte do školy. Délka předškolního období není z hlediska vstupu do školy ve všech zemích shodná. Jen v Evropské unii jsou některé státy (Francie, Belgie, Španělsko), které mají možnost předškolní výchovy už od dvou let. Jsou ale v Evropské unii i takové státy (Dánsko, Finsko, aj.), kde děti vstupují do předškolních zařízení později od 4 či 5 let. V Evropské unii najdeme také státy, odlišující se svými školskými institucemi, kterými zajišťují základní vzdělávání. Liší se především v délce primárního vzdělávání a věku dítěte, v němž zahajuje primární vzdělávání (např.: v Anglii děti zahajují primární vzdělávání už v 5 letech i dokonce dříve.

V předškolním období dítě udělá obrovský skok jak ve fyzickém, tak v psychickém vývoji. Stále více zlepšuje plynulost pohybů a svou koordinaci. Dosud nekoordinované

pohyby se stávají kontrolovatelnější. Zdokonaluje se především řeč, paměť i myšlení, které je vázáno na skutečné a konkrétní předměty a události. Velké zlepšení nastává v ovládnání jemné motoriky. Nejlépe je toto zlepšení viditelné při práci s tužkou, štětcem, nůžkami či manipulaci s přístrojem, kdy se snaží zapojit obě ruce. V daném období se také začíná výrazněji projevovat lateralita dítěte, tedy převládá zapojování levých či pravých končetin. Dítě v předškolním období nejspíše nejvíce charakterizuje velice velká snaha být aktivní, neustále se učit novým věcem, dovednostem a své již získané schopnosti zapojovat a využívat v praxi. Typická je pro toto období silná zvědavost dítěte. Děti používají stále otázku „proč“ a chtějí slyšet odpověď. Pro tuhle vývojovou etapu dítěte je typická velmi živá představivost a fantazie. Někdy mohou být představy tak „živé“, že je dítě považuje za skutečnost a nedokáže je rozlišit od reality. Velmi často to bývá neexistující kamarád, se kterým si hraje, povídá si s ním nebo ho bere do školky. Podobným způsobem může měnit i své vzpomínky. Uvedu příklad: Dítě vypráví o svém neexistujícím kamarádovi ve školce a říká dětem, že jeho kamarád byl s nimi v létě na dovolené. Děti si vymýšlí nové hry nebo nová slova, která si odvodí od slov jiných. Tímto způsobem vznikají neologismy, které děti rádi vytvářejí. Fantazie znamená pro děti přemýšlení nad něčím novým a neznámým. Děti často oživují neživé předměty (povídají si s hračkami, starají se o panenku jako o živé dítě) nebo přisuzují lidské vlastnosti zvířatům. Až na konci předškolního období ustupují tyto vlastnosti do pozadí a chápání světa se pro děti stává reálnější. Hlavní činností v životě předškolního dítěte je hra. Tato činnost by měla zaplnovat velkou část dne. Měla by být spontánní, plná radosti a vynalézavosti, ale i kamarádství. Do hry by se dítě nemělo nikdy nutit. Nedobrovolná hra přestává být pro dítě hrou a stává se činností, kterou dítě odmítá. Nucená činnost ztrácí prvek radosti a zaujetí. Dítě si v předškolním věku také osvojí základní hygienické návyky a naučí se sebeobslužce (oblékání, obouvání, používání přístroje, aj.). Předškolní vývoj dítěte je u většiny dětí dovršen kolem šestého roku.

„Z hravého tříletého dítěte se koncem šestého roku stává dítě připravené pro vstup do školy. V průběhu tohoto období se výrazněji projevují vrozené a individuální rozdíly mezi dětmi.“ (Kuric 1986, s. 132)

2 Komunikace a její vývoj

„Dělení na několik vývojových stupňů může být jen přibližné, neboť vývoj řeči u dítěte (podobně jako jeho jiných činností) není stupňovitý, nýbrž zcela plynulý. Přitom však není pravidelný, časem je rychlejší, jindy pomalejší, za působení různých imponderabilních okolností a individuálních vlastností dítěte.“ (Ohnesorg 1948, s. 10)

Vývojem řeči se již v minulosti zabývalo, a stále se zabývá, mnoho autorů nejen v naší zemi, ale také v zahraničí. Jsou to například: Kuric, Sovák, Lechta, Klenková a další. Tito autoři mají svou teorii a navzájem se liší v určitých detailech, ale najdou se i části, ve kterých se shodují. Většina autorů rozděluje stádia řeči na přípravné stádium a stádium vlastního vývoje řeči. Shodují se také na tom, že vývoj řeči je nutno posuzovat u každého dítěte individuálně. Při vývoji verbální komunikace, není možné vynechání některého stádia. Může se však stát, že některé stádium začne dříve či později.

Rozdělení dle Kurice

Kuric (1986) vývoj řeči u dítěte rozděluje na dvě období, období přípravné etapy tzv. **předřečové** období a **etapu vlastního vývoje dětské řeči**. Jednotlivé etapy na sebe vždy navazují, není možné jednu vynechat a pokračovat další etapou.

1) Předřečové období

Je pro vývoj řeči velmi důležité, i když dítě v této fázi ještě nemluví. Vytváří se u něj potřeba dorozumět se, což dává najevo tak, že vydává různé zvuky. Postupně dítě získává schopnost napodobovat slyšená slova a rozumět jejím významům. Křik a pláč dítěte se ve druhém až třetím měsíci začíná měnit a je možné slyšet nejprve neurčité, později stále určitější hlásky. Ty jsou zpočátku hrdelní potom broukavé. Toto období nazýváme obdobím broukání. Stále se však jedná o schopnost vrozenou. Období broukání přechází přibližně kolem 6. měsíce, na období žvatlání. Kolem 7. až 8. měsíce začínají děti pronikat do smyslu řeči a začínají napodobovat slyšená slova a jsou schopné vytvářet dvojhlaskové slabiky. V průběhu tohoto měsíce dítě dokáže slabiky zmnožovat, např.: ba - ba - ba nebo ma - ma - ma. V 9. měsíci je vidět, jak dítě začíná rozumět více výrazům. Určení měsíce, kdy přechází jedno období v druhé je pouze orientační, kterékoliv období může nastat dříve či později.

2) Vlastní vývoj řeči

Vlastní vývoj řeči jedince nastává od začátku druhého roku. Kuric (1986) rozděluje dané období na několik kratších období.

1. období - 12 - 18 měsíců

Dítě už chápe smysl slov a snaží se napodobovat slova dospělých. Přiřazuje slova k jednotlivým osobám, předmětům, činnostem.

2. období - 18 - 24 měsíců

Dítě už vytváří jednoduché věty ze dvou nebo více slov. Slova však ještě nespojuje správně gramaticky, ale jen podle smyslu. Na konci tohoto období dítě zná kolem 300 slov (většina patří podstatným jménům).

3. období - 2 - 2,5 roku

V tomto období se dítě učí pracovat se slovy (skloňovat, časovat, proto se můžeme setkat v některé literatuře s názvem gramatické období). Dítě si osvojuje především slovesa a jeho slovní zásoba se zvyšuje na 500 - 600 slov.

4. období - 2,5 - 4 - 5 let (dokud se dítě nenaučí správně mluvit)

Dítě už má správný slovosled a umí tvořit také dlouhá souvětí. Neptá se jen na otázky: Co?, Kde?, ale Kdy?, Proč?, Jak?, apod. Současně tvoří nová slova tím způsobem, že je odvozuje od známých slov. Na konci tohoto období dítě zná 2500 - 3000 slov i více.

„Vývoj řeči závisí především na vývoji mozkových oblastí, v nichž je centrum sluchového a řečového smyslového orgánu, ale i na rozvoji analyticko-syntetické schopnosti. Dozrávání mozku podporuje i jeho činnost, v oblasti řeči je to vydávání zvuků a jeho napodobování, vytváření asociací čili spojů mezi slovy a předměty, které tyto slovní názvy označují.“ (Kuric 1986, s. 127)

Rozdělení dle Lechty

Lechta, V. (1995, 2002) dělí úrovně řečového vývoje do pěti fází:

1. období pragmatizace (asi do 1. roku života)

2. období sémantizace (1. - 2. rok života)
3. období lexemizace (2. - 3. rok života)
4. období gramatizace (3. - 4. rok života)
5. období intelektualizace (po 5. roce života)

1. období pragmatizace (asi do 1. roku života)

Hlasové projevy dítěte po narození znějí jako neartikulovaný jednotvárný křik, který se většinou pohybuje kolem komorního A. Dítě zatím nedokáže měnit výšku křiku. Kolem 3. týdne začíná reagovat sacími pohyby. V 6. týdnu se mění síla křiku a začínáme mluvit o emocionálním křiku, při kterém dítě vyjadřuje své pocity. Ve 2. - 3. měsíci dítě reaguje úsměvem na úsměv, brouká (když je spokojené, nasycené). Ve 3. - 4. měsíci začíná očima hledat zdroj zvuku, který slyší. Postupně odpovídá žvatláním na oslovení. Většina dětí v tomto období má rádo hudbu a zpěv. Mezi 4. - 6. měsícem reaguje na zvukové zabarvení hlasu zejména matky. Radost projevuje většinou vysokými tóny. V 6. - 8. měsíci začíná napodobovat zvuky, které samo vydává, snaží se i odezírat a napodobovat. V 8. - 10. měsíci začíná reagovat na své jméno, postupně už umí ukazovat, kdy co je, stále přesněji imituje, komunikuje především gesty. Mezi 10. - 12. měsícem začíná období rozumění řeči. Dítě většinou už artikuluje všechny samohlásky a některé souhlásky a slabiky. Začínají se objevovat první slova, jednoslovné věty.

2. období sémantizace (1. - 2. rok života)

Na začátku tohoto období dítě tvoří jednoslovné věty, které jsou většinou tvořeny podstatnými jmény. Začínají se objevovat také citoslovce. Na pokyn uklidí či vyndá hračku a začíná objevovat mluvení jako činnost. Ke konci tohoto období začíná tvořit věty o dvou slovech. Dokáže ukázat některé části těla i na druhém. Začíná tzv. první věk otázek (Co je to?, Kdo je to?) Už ví, že slova (zvuk) mají význam - ham, brm brm. Při artikulaci delších slov často vynechává poslední slabiky. Kolem 2. roku se zlepšuje srozumitelnost a zvyšuje se počet používaných slov přibližně na 200 slov.

3. období lexemizace (2. - 3. rok života)

Dítě v tomto období začíná postupně používat časování sloves, jednotné a množné číslo, samo skloňuje, začíná si osvojovat přídavná jména i jiné slovní druhy. Vnímá fonemický rozdíl některých hlásek. Upřednostňuje verbální komunikaci a začíná vytvářet věty z několika slov. Většinou dokáže říci své jméno a příjmení, ale hovoří o sobě ve 3. osobě. Také už chápe pojmy: já, moje, malý, velký. Své verbální projevy doplňuje často projevy neverbálními. Učí se chápat komunikační poslání řeči. Stále častěji používá otázky: Kdy? a Proč? Také si začíná uvědomovat pojmenování časových pojmů: den - noc. Na konci tohoto období ovládá přibližně 1000 slov.

4. období gramatizace (3. - 4. rok života)

Dokáže říci své jméno i jméno sourozenců a nejbližších známých. V tomto období většinou chápe obsah slov. Může procházet obdobím fyziologických těžkostí v řeči (zadrhávání). Dokáže správně tvořit některé protiklady (mokrý, suchý). Slovní zásoba dítěte se neustále zvětšuje. V tomto období ovládá více než 1000 slov. Objevuje se druhý věk otázek: Proč? A dítě vyžaduje na své otázky odpovědi. V tomto věku umí reprodukovat básničky a říkadla z paměti. Také mnohem přesněji identifikuje barvy. Ve výslovnosti mohou přetrvávat ještě některé gramatické nesprávnosti.

5. období intelektualizace (po 5. roce života)

Dítě v tomto období dokáže vytvořit i reprodukovat dlouhou větu. Správně realizuje dlouhé příkazy, umí vysvětlit funkci různých předmětů a nástrojů. V jeho řeči se vyskytují všechny slovní druhy a věta má správný slovosled. Rozlišuje různé barvy a rozlišuje jejich odstíny. Postupně se začíná dokončovat proces vývoje fonemické diferenciace. Na konci tohoto období ovládá 2500 - 3000 slov.

Dělení vývoje řeči dle Sováka

1) Předběžná stádia vývoje řeči

Období křiku 0 - 4. měsíc

Po narození se u dítěte objevuje prvotní křik, což je reflexní činnost. Křik dítěte v prvních týdnech po narození je většinou krátký, neurčitý s tvrdým hlasovým začátkem kňouravého charakteru. Na základě křiku se dá určit zda je nemocné (diagnostický prostředek).

Výraz nelibosti a libosti - kolem 6. týdne

V tomto období se charakter dětského křiku mění. Je intenzivnější a přibývá i na rozsahu. Okolo 3 - 4 měsíce si začíná dítě spokojeně broukat. Toto broukání má měkké hlasové začátky s emocionálním zabarvením (pocit uspokojení či nelibosti), hra s mluvidly, pohyby jazyka a rtů.

Období žvatlání - časově navazuje na dětský křik, takže zde není hranice přibližně 5. - 10. měsíc.

Pudové žvatlání se prolíná s dětským křikem. Vyskytují se také zvuky méně obvyklé, zvuky chrčící, mlaskavé i pisklavé. Dítě má ze svých zvuků radost a snaží se je stále častěji opakovat. Vytvářeným zvukům přiřkládá okolí už význam (mama, tata).

Napodobovací období

Dítě napodobuje pohyby i mimiku, kterou vidí. Snaží se napodobit slyšené zvuky. Dítě dokáže napodobit hlavně rytmus a melodii řeči, a to mnohem přesněji než předříkávané hlásky.

Období rozumění řeči

Je poslední předběžné období, které předchází vlastnímu vývoji řeči dítěte. Dítě v tomto období ještě nemluví, ale na řeč už reaguje. Velký podíl má mimika a gestikulace osoby, kterou dítě vidí. Velkou úlohu tu hraje vzájemný vztah dítěte s okolím. Mnohem více reaguje na osobu, kterou dobře zná než na osobu cizí.

2) Začátky vlastního vývoje dětské řeči

Emocionálně volicionální období nastává kolem 1. roku. První slůvka jsou většinou výrazy přání nebo pocitů. Dítě opakuje citově zabarvené slabiky, kterými se snaží vyjádřit radost, smutek, aj. Mluvní projevy dítě zdůrazňuje modulačními faktory a živými doprovodnými pohyby.

Asociačně reprodukční období nastává mezi 2. - 2,5 rokem. Toto období je považováno za hranici fyziologické nemluvnosti. V tomto věku dítě přenáší vlastnosti předmětu (vidí hodiny nebo budík a řekne tik tak, pro všechny pejsky má stejný výraz (živé i neživé). Dokáže pojmenovat osoby, které dobře zná.

Stadium logických pojmů vyvíjí se 2. signální soustava. Řečový základ je již vyvinutý, jen se zdokonaluje. Dítě označuje okolní osoby a věci obecnými pojmy, představy, slova. Objevuje se období otázek: Co? a Proč? a někdy si ani nepočká na odpověď a už se ptá na něco jiného.

Intelektualizace řeči je období koncem 4. roku až do konce doby předškolní. V této době si dítě ujasňuje rozlišování konkretizace a abstrakce, časy a rody. Vývoj se zrychluje v souvislosti s naučením nových věcí.

2.1 Podmínky správného vývoje řeči

Vývoj řeči je velmi složitý proces. Jednotlivé období na sebe navazují a nelze žádné vynechat. Tento proces je ovlivňován mnoha faktory, které dělíme na vnitřní a vnější faktory. Vnitřní faktory vyplývají ze stavu organismu, schopností a individuality dítěte. Za vnější faktory považujeme prostředí, ve kterém dítě žije a vše, co na něj působí.

Vnitřní činitelé (vrozené předpoklady)

Mezi vnitřní činitele tedy patří vše, co se podílí na tvorbě řeči (řečová centra v mozkové kůře, dýchací systém a všechny svalové struktury od břicha až po nos, zejména pak hrtan, jazyk, rty, zuby, aj.). Ústa nám pomáhají k tvarování zvuků. Některé hlásky ovlivňujeme polohou svého jazyka, jiné polohou zubů či rtů. Rty jsou pro řeč důležité také proto, že z nich lze odezírat například při vadě sluchu. Zde jsem vyjmenovala jen část orgánů, které se podílí na správné tvorbě řeči.

Vnější činitelé

Mezi vnější činitele patří vše, co nás může ovlivnit z okolního prostředí, ve kterém žijeme. Značný význam má v ranném období vývoje především rodina, ve které dítě vyrůstá. Členové rodiny jsou těmi nejbližšími, mohou rozvoj komunikace určitým způsobem ovlivnit. Rodiče by měli být při komunikaci co nejkonkrétnější, aby jim dítě dobře rozumělo a pochopilo, o čem jde. Nikdy by neměli své děti srovnávat s ostatními, aby u svých dětí nevyvolali pocit méněcennosti. Nemístná je také ironie. Pokud se snažíme něčeho dosáhnout, je velice důležitá trpělivost. Velký význam má pochvala, která nemusí být vždy za skvělé výkony, ale i jen za snahu, kterou dítě vyvine. Také bychom se měli zamyslet nad osobností dítěte a vždy volit individuální přístup. Co je vhodné pro jedno dítě, nemusí být vhodné pro dítě druhé. I v případě, že se jedná o stejně staré děti, měli bychom si uvědomit, jaký je dosažený stupeň vývoje. Rodiče, ale i učitelé a vychovatelé, kteří jsou s dítětem v kontaktu

a mají na něho určitý vliv, by měli k dítěti přistupovat s rozumem, s citem ale i soudností. Dítě by měli rozvíjet, motivovat, ale nikdy by neměli dítě nutit, aby u něj nevznikla nechuť a nezáměr. Velice důležitý je správný řečový vzor (správná výslovnost, bez vady řeči). Dítě během řečového vývoje přejímá i hovorové zvyky svého okolí – modulaci, přízvuk, jazykový cit, aj.

Velmi důležité je také dostatečné množství řečových podnětů (nedostatek podnětů může zpomalit řečový vývoj dítěte, ale velké množství podnětů se také nedoporučuje).

Přiměřenost podnětů se týká zejména:

- hraček, záleží na kvalitě, množství, variabilitě hraček - možnost rozvoje dítěte,
- čtení a prohlížení knih, v některých rodinách je samozřejmostí, někdy se dítě setkává s knihou až v mateřské škole,
- televize a počítač, v dnešní době se stává velmi oblíbenou činností dětí, kde děti dokáží vydržet až několik hodin denně,
- aktivity pro volný čas - různé kroužky, zde je důležité, aby mělo dítě také čas na volnou hru, odpočinek, ale aby nebylo samotné a nenudilo se.

3 Komunikace dítěte v MŠ

3.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) pro předškolní vzdělávání je základní pedagogický dokument, v němž jsou obsaženy požadavky na výchovu a vzdělávání v MŠ, speciálních MŠ a přípravných třídách ZŠ.

RVP by měl sloužit jako základ pro tvorbu školního vzdělávacího programu (dále jen ŠVP) a především jako základ pro to, kam má vzdělávání dítěte směřovat (schopnosti, dovednosti, vědomosti, postoje, hodnoty). ŠVP se stal od 1. září 2007 povinným dokumentem pro všechny mateřské školy, které jsou zapsány ve školském rejstříku, proto musí mít každá MŠ vytvořený svůj ŠVP v souladu s tímto dokumentem.

RVP je obsáhlý dokument, stanovující cíle, záměry, obsah i podmínky předškolního vzdělávání v současné době. Zaměřím se na obsah předškolního vzdělávání, který je uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti se vzájemně prolínají, dělíme je na:

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a jeho psychika
- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

S tématem komunikace se setkáme ve všech oblastech RVP, ale nejvíce je toto téma rozpracováno v oblasti Dítě a jeho psychika. Tato oblast se dále dělí na tři podoblasti:

Oblast **jazyka a řeči**

Tato oblast má za cíl rozvíjet řečové schopnosti a jazykové dovednosti (výslovnost, vytváření pojmů, porozumění, kvalitu mluveného projevu, vyjadřování, aj.), rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a osvojení dovedností, které později vedou k osvojení psaní, čtení či počítání.

Oblast **poznávací schopnosti a funkce, myšlenkové operace, představivost a fantazie**

Oblast **sebepojetí, city a vůle**

V RVP jsou také uvedeny určité činnosti, které pro nás mohou být inspirací, očekávané kompetence, které nám ukazují, co by dítě na konci předškolního období mělo zvládnout a hlavní rizika ohrožující úspěch vzdělávacích záměrů (uvádím příklady, které se týkají jen oblasti jazyka a řeči).

Očekávané kompetence (co by mělo dítě na konci předškolního období zvládnout):

- správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči;
- pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno;
- vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách;
- porozumět slyšenému (zachytit hlavní myšlenku příběhu, sledovat děj a zopakovat jej ve správných větách);
- formulovat otázky, odpovídat, hodnotit slovní výkony, slovně reagovat;
- učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí); naučit se z paměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky, pohádky, zvládnout jednoduchou dramatickou úlohu apod.);
- sledovat a vyprávět příběh, pohádku;
- popsat situaci (skutečnou, podle obrázku) ;
- chápat slovní vtip a humor;
- sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech;
- utvořit jednoduchý rým;
- poznat a vymyslet jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma;
- rozlišovat některé obrazné symboly (piktogramy, orientační a dopravní značky, označení nebezpečí apod.) a porozumět jejich významu i jejich komunikativní funkci;
- poznat napsané své jméno.

Hlavní rizika ohrožující úspěch vzdělávacích záměrů:

- Prostředí komunikativně chudé.
- Špatný jazykový vzor.
- Málo příležitostí k samostatným řečovým projevům.
- Vytváření komunikativních zábran.
- Nedostatek porozumění a ocenění (Kolektiv autorů, Smolíková 2004, s. 72 - 73)

3.2 Druhy komunikace v MŠ

V mateřské škole je komunikace velmi důležitá, proto by měla být oboustranná. Dítě už mnohem více komunikuje a je zvědavé. Potřebuje vysvětlení či objasnění určitých dějů a situací, které ho obklopují. Je to velice důležité pro jeho jistotu a orientaci. Mezi dětmi jsou vidět již některé rozdíly. Některé dítě je mluvné, jiné je mlčenlivější a některé potřebuje delší dobu, aby si uvědomilo, co má, či chce říct. Mateřská škola není nutností, ale domnívám se, že je pro dítě v předškolním věku (3 - 6 let) vhodná. Některé děti nejsou ještě ve 3 letech zralé na vstup do MŠ, a proto záleží na rodičích, jak se rozhodnou. Dítě by mělo být na MŠ připraveno. Nejvíce se na rozvoji řeči podílí rodina a později mateřská škola. Tyto dvě složky by měly vzájemně spolupracovat. Proto je velice důležitá komunikace mezi pedagogem a rodičem dítěte. Učitel by měl rodiče upozornit, že se u jejich dítěte objevily určité problémy, a pokud by rodiče měli zájem, učitel by jim měl poradit, kam s dítětem zajít, co je třeba udělat pro jejich nápravu. Zejména rodina by se měla zamýšlet nad správným vývojem řeči dítěte. Mateřské školy nejsou povinny zajišťovat logopedickou prevenci nebo péči. Některé mateřské školy se v rámci svého programu zaměřují i na tuto oblast vývoje dítěte. Pedagogičtí pracovníci mají logopedický kurz a pravidelně s dětmi, které mají jakýkoliv logopedický problém pracují a snaží se o nápravu. Neměli bychom však zapomínat, že řeč by se měla rozvíjet ve všech rovinách rovnoměrně. Jedná se o tyto roviny jazyka dle Klenkové (2006):

- **Foneticko – fonologická** - zvuková stránka řeči
- **Lexikálně – sémantická** - obsahová stránka řeči
- **Morfologicko – syntaktická** - gramatická stránka řeči
- **Pragmatická** - rovina sociálního uplatnění, sociální aplikace

Komunikace verbální

Komunikace mezi dítětem a jeho vrstevníkem

Dítě v předškolním období by mělo poznat své vrstevníky a svět jiných dětí. Mělo by začít dodržovat určitá pravidla a uvědomit si, že kromě jeho rodiny je na světě mnoho jiných lidí. V kolektivu vrstevníků se učí řešení nových situací, nové poznatky, seznamuje se s novými hrami, ale učí se i hrát kolektivní hry a podělit se o své hračky. Ve skupině vrstevníků by dítě mělo být akceptováno a přijatelně hodnoceno. Důležité je, aby si uvědomilo, že se někdy musí i bránit a stát si za svým názorem. Někdy se mu nemusí něco líbit, jindy zas potřebuje od kamaráda s něčím pomoci či poradit. Proto je velice důležité, aby se dítě nebálo říct svůj názor nebo poprosit o pomoc. V kolektivu jiných dětí (vrstevníků) by se mělo cítit dobře a bezpečně. V kolektivu vrstevníků je velice důležitá komunikace. Dítě by mělo umět vyjádřit svůj názor a naučit se naslouchat ostatním dětem. Při komunikaci mezi vrstevníky se děti často učí novým výrazům či slovním spojením a obohacují si tím svou slovní zásobu, která každým dnem narůstá.

Komunikace mezi dítětem a dospělým

Dítě se také učí komunikovat s jinou dospělou osobou - paní učitelkou, ta se pro něj stává velice důležitou osobou a pomáhá mu se vším, co je potřeba. Pro komunikaci s touto cizí autoritou je důležité, aby se dítě nebálo říct, co potřebuje. Učitel by se měl snažit o navázání dobrého vztahu s každým dítětem individuálně. Pro navázání kvalitního vztahu je komunikace nedílnou součástí. V tomto období by se děti měly naučit rozlišovat s kým mluví, a jak s ním mluví. Mohlo by se stát, že se paní učitelce nebudou líbit určité výrazy, které děti používají v běžné komunikaci mezi sebou. Dále se seznamuje s ostatním personálem MŠ. I zde je důležité zvládnutí základů umění komunikovat (požádat je o pomoc, poprosit, pozdravit, atd.).

Komunikace mezi dítětem a rodičem

S komunikací mezi rodičem a dítětem se v MŠ velice často setkáváme. Tento druh komunikace je velice důležitý. Při komunikaci rodičů se svým dítětem jsou velmi zřetelně vidět prvky nonverbální komunikace. Rodič tímto způsobem komunikuje, a často si neuvědomuje, jak tento způsob komunikace může působit na jeho dítě. Je to taková komunikace, kdy dospělý vztyčí prst, zvedne obočí, pokrčí čelo, stoupne si s rukama v bok, či se na své dítě usměje a pohládí ho. Tyto prvky nonverbální komunikace v dítěti vyvolávají

určitý pocit. Pro některé děti je určitý výraz rodičů dostačující. V některých situacích je však zapotřebí, aby tato mimoslovní komunikace byla doplněna ještě slovy, aby jí dítě dobře porozumělo. Dítě dokáže z výrazu rodiče poznat radost, smutek, rozčilení, ale i to, že už je konec legrace, a že se jde domů. Při komunikaci rodič - dítě se někdy mohou vyskytnout i nevhodné výrazy nebo zbytečně hlasité rozhovory, kdy se rodič na své dítě rozzlobí. Některé děti tento způsob komunikace (jak s nimi komunikují rodiče) zapojují do své hry nebo se snaží tímto způsobem komunikovat se svými kamarády či učitelem.

Komunikace s využitím neologismů

Neologismy jsou slova, výrazy nebo fráze, které mají příznak novosti. Je to nové označení pro něco, co už svůj název má. S těmito novými výrazy se u dětí v předškolním období také setkáváme. Je zajímavé, že některý výraz pro dospělého nepochopitelný, je pro některé děti úplnou samozřejmostí. A když daný výraz dětem řekneme, může se stát, že ví o čem mluvíme nebo daný předmět nazvou podobným neologismem.

Komunikace s využitím vulgarismů

Vulgarismem je odborně nazýváno sprosté slovo. V mateřské škole se dá za vulgarismus považovat i takové slovo, které se některým dospělým nemusí zdát vulgární, ale používání určitého slova na půdě MŠ je nevhodné. V mateřské škole by se sprostá slova užívat neměla, ale pokud ho dítě někde slyšelo, tak je velká pravděpodobnost, že se se slovem bude chtít pochlubit i přes to, že nezná jeho význam. Pokud někdo v MŠ vulgarismus použije, měla by paní učitelka dětem vysvětlit, že taková slova by se neměla používat. Jsou ale situace, kdy je lepší na slovo neupozorňovat (neopakovat ho), aby nevhodné slovo neutkvělo v paměti dětem z celé třídy.

Komunikace nonverbální

Do dané skupiny patří vše, co není mluvené či psané:

Pantomimické vyjádření.

Vyjádření pomocí loutky, hračky (dítě může prostřednictvím hračky či loutky sdělit něco, co by jinak neřeklo. Dítě na hračku mluví a v momentě mu hračka odpovídá).

Vyjádření pomocí kresby, malby (dítě může ztvárnit určitou situaci o které se bojí mluvit). Kresbou či malbou může dítě na něco upozornit.

3.3 Rozvoj komunikace a řeči v MŠ

„Správná výchova řeči je zároveň i nejlepším ochranným opatřením proti četným poruchám dorozumivacího procesu. Vždyť poruchy v dorozumívání omezují člověka v jeho nejvyšších možnostech, v jeho společenských vztazích. Člověk, který se nenaučil mluvit, není celým člověkem; člověk, který mluví špatně, trpí pro svůj nedostatek v denním styku s druhými lidmi.“ (Filčíková - Herfortová 1957, s. 11)

Činnosti na rozvoj řeči a komunikace:

Hry (mohou to být hry, které si děti samy vymyslí), pohybové hry se slovním doprovodem, aj.

Práce s obrázkem (obrázek je velmi dobrá pomůcka na rozvoj řeči). Popis obrázku obohacuje jejich slovní zásobu a upevňuje schopnost samostatného vyjadřování.

Uvedu několik příkladů práce s obrázkem:

- vymysli název obrázku,
- popiš kamarádům, co na obrázku vidíš,
- sestav příběh, který by se mohl vázat k obrázku, atd.

Říkadla, hádanky, básně, písně

Práce s knihou:

- reprodukce a dramatizace pohádek, apod.

Řešení úkolu ve dvojicích či trojicích (skládání, malování).

Napodobování určitých rolí (dospělého, pohádkové bytosti, aj.).

Vyprávění

Rozhovor (mezi vrstevníky, rozhovor s dospělým).

Mateřská škola má dítěti usnadnit přechod do první třídy základní školy. Jedním z předpokladů pro přijetí dítěte do první třídy je komunikační úroveň.

4 Socializace

Nakonečný (2009) uvádí, že každý člověk přichází na svět jako individuum svého druhu. Stává se společenskou bytostí se specificky lidskou psychikou na základě socializace či akulturace. Je to komplexní proces proměn, který začíná osvojováním základních kulturních návyků, mluvené řeči až po uvědomění si svého pohlaví, orientace ve světě hodnot a jejich přejímání. Socializace je v podstatě sociální učení, které je určováno sociálními vztahy nebo podněty a odehrává se v sociálním prostředí.

V procesu socializace působí na každého jedince vnější vlivy sociálního prostředí. Tyto vnější vlivy se nazývají sociální mechanismy a působí na každého jedince už od prenatálního období prostřednictvím matky. Sociální mechanismy jsou procesy, zahrnující všechny druhy učení, které jsou aktualizovány konkrétními okolnostmi dotyčného jedince. Jedná se o sociální učení. Sociální učení může probíhat nezáměrně a bezděčně, nebo může být záměrné a řízené, kdy na jedince působí někdo jiný či okolní prostředí.

Socializace je komplexní proces začínající v novorozeneckém věku v rodině, pokračující ve škole i v zaměstnání.

„Základy vytváří **primární socializace**, uskutečňující se u dítěte od jeho raného dětství v rodině v procesu rodinné výchovy, která je současně mediátorem vlivu dané kultury; cílem rodinné výchovy je totiž uvést dítě do příslušného kulturního prostředí, naučit je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů.“ (Nakonečný 2009, s. 102)

Základním nástrojem primární socializace je rodina, výchova v rodině, jejichž obsah vytváří základy osobnosti. Základním činitelem socializace je vztah mezi matkou a dítětem, rodinné prostředí a celková povaha rodinné výchovy.

Hlavním činitelem socializace je sice rodina, ale socializace trvá celý život. Nové vzorce chování se lidé musí učit. Dětské zkušenosti a školní základní vzdělání nepřipraví jedince na požadavky dospělosti. Na socializaci v rodině nastupuje takzvaná **sekundární socializace**.

Sekundární socializace je uskutečňovaná školou a jinými vzdělávacími institucemi, ale také prostředky hromadné komunikace, poměry v zaměstnání a dalšími zkušenostmi ze sociálních interakcí vůbec.“ (Nakonečný 2009, s. 106)

4.1 Socializace v mateřské škole

Nástup do mateřské školy je určitým mezníkem v životě dítěte. Odpoutání od rodiny, především od matky, může být pro dítě hodně náročné. Dítě získává nové zkušenosti pro svou seberealizaci a postupně se zapojuje do společnosti. Mateřská škola se stává dalším působištěm, kde přichází do styku s novými lidmi. Dítě se seznamuje se svými vrstevníky, rodiči ostatních dětí i personálem. Prostory v mateřské škole jsou pro dítě neznámé a třída je neprobádaná místnost plná hraček a neznámých věcí. Dítě se postupně se vším seznamuje, učí se respektovat pravidla a sžívá se s novou rolí. V tomto věku si dítě upevňuje schopnost střídání rolí (syn, bratr, vnuk, kamarád, aj.). Právě v mateřské škole se mohou objevovat příležitosti ke hře na určité sociální role. Při hře nemusí napodobovat pouze své rodiče, ale mohou napodobovat roli někoho známého či postavy z pohádky. Dále se u dítěte může objevit napodobování či ztotožňování se dítěte s jinou osobou. Tyto poznatky dítě přebírá a používá. V předškolním věku je stále pro dítě nejdůležitější rodina, ale postupně se rozšiřuje okruh lidí se kterými se stýká.

Základními produkty socializace, které si děti v předškolním věku, tedy i v mateřské škole upevňují, rozvíjejí či se s nimi teprve setkávají jsou: hygienické návyky, návyky slušného chování, sebeovládání, sebeobslužné návyky a v neposlední řadě mluvená řeč, komunikace. V mateřské škole se také setkáváme se sociální interakcí. Tento proces spočívá v působení jedince nebo skupiny na jiného jedince nebo skupinu. Tento proces může mít podobu verbální i neverbální. Jde o jakoukoli formu setkání mezi jedinci. Uvádím zde působení skupiny či jedince, protože třídu mateřské školy lze nazvat malou skupinou (Hrabal 2002 uvádí, že malé skupiny mívají 3-7 členů, ale mohou dosáhnout až počtu 20). Třidu tvoří menší počet dětí, které se dobře znají. Děti na sebe vzájemně působí, ovlivňují se a vzájemně spolu komunikují. V dětské skupině získává již předškolní dítě různé role. V nich se učí prosazovat i kooperovat. Dítě se učí projevovat altruisticky a pomáhat těm, kteří to potřebují. Všechny tyto zkušenosti a zde osvojené dovednosti jsou pro jeho další život velice podstatné.

Neuvádím zde všechna kritéria, která charakterizují malou skupinu, protože ve své praktické části se budu konkrétní třídou mateřské školy zabývat.

V každé skupině (malé či velké) probíhá sociální komunikace, což je sdělování informací, které může být oboustranné či jednostranné. Každý z nás, tedy i děti v mateřské škole, neustále určité informace vysílají a současně přijímají. Toto sdělování má několik

forem. U dětí předškolního věku to bývají nejčastěji slova, mimika a gesta. Proces sociální komunikace dělíme:

- komunikátor (ten, co něco sděluje),
- komunikant (ten co reaguje na sdělení),
- komuniké (obsah sdělení).

Tito činitelé se vyskytují v každé sociální komunikaci, tedy i v komunikaci mezi dětmi z mateřské školy. V mateřské škole se můžeme setkat také se skupinovou komunikací, kdy spolu komunikuje několik členů současně.

Proces socializace dítěte v mateřské škole zahrnuje mnoho nových činností a nová pravidla, se kterými se dítě v rodině setkat nemusí. Mateřská škola by dítěti měla poskytnout vhodné podmínky pro jeho socializaci. Učitel by měl mít odpovídající pedagogické vzdělání, měl by být vlídný, měl by umět naslouchat a poradit, měl by umět komunikovat nejen s dětmi, ale i s jejich rodiči. Pedagog by měl být pro děti vzorem, měl by umět dítě rozesmát a především by měl respektovat individualitu každého dítěte.

Nástupem do předškolního zařízení se dítě začlení do určitého sociálního prostředí, kde se setkává s novými osobnostmi. Uvědomuje si život i ostatních lidí ve svém okolí. Mateřská škola v mnohém formuje osobnost dítěte a pomáhá mu začlenit se do společnosti, což je pro jeho budoucí život nepostradatelné.

5 Bilingvní výchova

Tato kapitola je zařazena, protože jsem se při svém výzkumu s bilingvní výchovou setkala.

Pod výrazem bilingvní výchova si většina lidí představí dvojjazyčnou výchovu. Co to ale znamená dvojjazyčná výchova? Pro upřesnění uvádím několik definic slova bilingvismus.

Bloomfield (1933) uvádí, že bilingvismus je schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího. Nelze samozřejmě definovat stupeň dokonalosti, na kterém se z nerodilého mluvčího stává bilingvista.

Haugen (1953) uvádí, že bilingvismus začíná v okamžiku, kdy je mluvčí jednoho jazyka schopen tvořit celistvé a smysluplné projevy v jiném jazyce.

Mackey (1962) uvádí, že bilingvismus je zcela relativní jev. Budeme jím tedy chápat střídavé užívání dvou či více jazyků jedním člověkem.

Tyto krátké definice by nám mohly pomoci při definování výrazu bilingvní výchova. S tímto výrazem se v posledních letech setkáváme velice často i v naší zemi. Bilingvní výchova je často užívána v rodinách, kde mají rodiče odlišný mateřský jazyk (matka mluví česky, otec anglicky). Existuje několik typů bilingvních rodin, ale těmi se v této práci nebudu zabývat. Zmíním se také o bilingvistu umělém, který se v posledních letech často objevuje. S tímto bilingvistem jsem se setkala u některých dětí z anglické třídy. Oba rodiče měli češtinu mateřským jazykem, ale dávali své dítě do anglické třídy (kde celý program probíhal v anglickém jazyce) a rodiče na dítě také někdy mluvili anglicky. Nemohu říci zda je to pro děti dobré či špatné, ale podle mého názoru je to pro některé děti dosti náročné a stresující.

U dětského bilingvistu je zajímavé, jak snadno se malé děti dokážou naučit druhý jazyk, ale i rychlost, jak ho dokážou zapomenout. Za důležité faktory se považují užívání jazyka a potřeba užívání jazyka. Jestliže dítě přestane jazyk užívat ke komunikačním potřebám, nebude ho používat, rychle ho zapomene. Některé děti ovládají dva jazyky už v předškolním věku a pokud nevíme, jaký jazyk je mateřský, tak je velice těžké poznat, zda je dítě cizinec nebo Čech.

Praktická část

6 Výzkumné šetření a pozorování dětí při komunikaci v mateřské škole

6.1 Vymezení problematiky

V kapitolách teoretické části jsem uváděla, jak je komunikace důležitá pro každého z nás. Již některé těhotné ženy se snaží navázat komunikaci se svým plodem. Od narození dítěte jsou právě matky tím prvním člověkem se kterým miminko komunikuje. Než dítě nastoupí do předškolního vzdělávání, většinou komunikuje nejvíce s matkou a ostatními členy rodiny. Nástupem do mateřské školy se pro dítě mnoho věcí změní. Tato zásadní změna v jeho životě může mít radostný, ale i plačtivý začátek. Nástup do mateřské školy je významným mezníkem v životě dítěte. Dítě opouští rodinou péči a musí se adaptovat na prostředí nové a neznámé, ve kterém tráví několik hodin denně bez své rodiny a je vystaveno zcela specifickým požadavkům. V prostředí mateřské školy se dítě seznamuje s jiným denním režimem, přichází do kontaktu se svými vrstevníky, ale i s cizími dospělými. Dítě je s nimi v kontaktu každý den a pokud nechce sedět samo bez kontaktu ostatních dětí, je nuceno s nimi komunikovat. Komunikace je pro děti předškolního věku velice důležitá. Do komunikace se promítá mnoho okolností, ale i momentální psychický stav a rodinné prostředí. Nástupem do mateřské školy se může komunikace dítěte krásně rozvíjet a obohacovat, ale může se stát, že je dítě velice citlivé a bojácné a raději s dětmi nekomunikuje. Vrstevníci ho nepřijmou do svého kolektivu a jedinec se už o navázání kontaktu nesnaží. Je tedy nutné zabývat se v mateřské škole otázkami komunikace, stejně tak jako se zabýváme dětským vývojem a výchovou.

6.2 Cíle výzkumu - stanovení hypotéz

Cílem praktické části práce je analyzovat komunikaci dětí v předškolním věku v heterogenní skupině s vrstevníky, a rozdílnost v komunikaci s různými typy osob (vrstevník, rodič, učitel). Při práci jsem sledovala, zda děti používají při komunikaci s určitou osobou neologismy, vulgarismy či jiné zajímavé výrazy. Zaměřila jsem se na četnost výskytu těchto výrazů a pozorovala jsem, při které komunikaci je těchto výrazů nejvíce užíváno.

Hypotéza H 1 - Šetřením bude zjištěno, že převažujícím způsobem komunikace bude u dětí komunikace verbální.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže z 8 vytipovaných respondentů bude verbální komunikace převažovat minimálně u 5 respondentů.

Hypotéza H 2 - Nejčastější nonverbální komunikací bude mimika.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže mimika bude nejpoužívanější z nonverbálních komunikací respondentů.

Hypotéza H 3 - Nejdůležitějším faktorem pro iniciaci komunikace mezi vrstevníky bude věk a pohlaví dětí.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže bude převládat komunikace mezi dětmi se stejným pohlavím a stejným věkem či s věkem rozdílným v rozmezí jednoho roku.

Hypotéza H 4 - Největší problém budou děti mít při komunikaci s učitelem.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže tato situace nastane a výskyt těchto situací bude vyšší, než problémy v komunikaci mezi vrstevníky či dítětem a rodičem.

Hypotéza H 5 - Vulgarismů bude nejčastěji využito při komunikaci mezi vrstevníky. Hypotéza bude potvrzena, jestliže se vulgarismy nevyskytnou častěji při komunikaci mezi dítětem a rodičem či dítětem a učitelem.

Hypotéza H 6 - Děti v předškolním věku užívají při své komunikaci neologismů. Hypotéza bude potvrzena, jestliže neologismy zaznamenám minimálně u 5 respondentů.

6.3 Charakteristika zařízení

Soukromá mateřská škola, kde výzkum probíhal, se nachází na okraji menšího města nedaleko Prahy. Původně byly v mateřské škole zřízeny jen dvě anglické třídy, ale pro velký zájem se otevřela i třída česká. Anglické třídy vedou v anglickém jazyce dle britského národního kurikula kvalifikovaní rodičí mluvčí z Anglie. Výuku jim pomáhá zabezpečovat česká asistentka. Českou třídu vede kvalifikovaná učitelka za pomoci asistentky, která pomáhá pedagogovi se vším, co je zapotřebí nebo některé činnosti vede ona sama pod jeho dohledem. Tato MŠ je určena pro děti ve věku 3 - 6 let všech národností. Mateřská škola působí velmi příjemným rodinným prostředím, které dodává dětem pocit jistoty. V mateřské škole se

pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci snaží o individuální přístup ke každému dítěti, o vedení dětí k samostatnému rozhodování a mají stále na paměti individuální zvláštnosti dětí. Velký důraz je kladen na individuální přístup k osobnosti, ale zároveň jsou děti vedeny ke spolupráci a interakci v kolektivu ostatních dětí. Velice hezky zde probíhá spolupráce i komunikace s rodiči. Paní ředitelka všem rodičům posílá emailem každý týden plán, co se bude ve školce dít, popřípadě jiné důležité informace. Rodiče mohou ve školce zůstat nebo se kdykoliv zastavit a přesvědčit o tom, zda ve školce probíhá naplánovaná činnost. Učitelé s rodiči každý den mluví a informují je o průběhu dne jejich dítěte ve školce. Celodenní výuka (v české i anglické třídě) je vedena nenásilnou a zábavnou formou, která je pro děti v tomto věku přirozená. V odpoledních hodinách jsou pro děti připraveny zajímavé aktivity: keramika, plavání, tanečky, vaření zpívanky, návštěvy solné jeskyně či lekce golfu v teplých měsících.

Dalšími zaměstnanci školky je paní ředitelka, které je majitelkou školy, provozní asistentka a paní uklízečka, která dochází do MŠ každý den ve večerních hodinách.

Mateřská škola se nachází v patrové budově. Původně byla tato budova zřízena jako penzion, proto školka působí rodinným dojmem. V přízemí budovy jsou umístěny dvě velké šatny, jídelna, velká herna, která je vybavena mnoha zajímavými hračkami. Zde se děti každé ráno scházejí. Dále jsou v přízemí toalety s umývárnou a česká třída. V druhém patře jsou umístěny dvě anglické třídy (třídy jsou od sebe odděleny chodbou a ložnicí, aby se děti vzájemně nerušily), toalety s umývárnou, sklad výtvarných potřeb a kancelář. Škola má svou vlastní velkou zahradu, která je vybavena trampolínou, houpačkami, pískovištěm a malým domečkem. V následujících měsících by měla být zahrada doplněna o další atrakce, které budou dětem zpříjemňovat pobyt venku. Celá zahrada je v rovině, aby bylo vidět na všechny děti, je oplocená a má travnatý povrch. Pokud je vhodné počasí, tak se na zahradě každý den vystřídají všechny děti.

Mateřská škola je otevřená každý všední den od 7, 30 hodin do 17, 00 hodin.

6.3.1 Program britských tříd

Program britských tříd je založen na anglických osnovách pro předškolní výchovu (National Curriculum of England). Děti se seznamují s okolním světem, osvojují si společenské dovednosti a rozvíjejí své intelektuální a tvůrčí schopnosti. To vše probíhá formou her v přirozeném prostředí a pozitivní atmosféře. Velký důraz je kladen na

individuální přístup k osobnosti každého dítěte. Podporuje se samostatnost, sebedůvěra a zároveň jsou děti vedou ke spolupráci a interakci v kolektivu ostatních dětí. Je zajištěn pečlivý výběr tématických celků, které se prolínají jednotlivými oblastmi výuky.

Britské kurikulum pro předškolní výchovu se skládá ze šesti oblastí:

Personal, Social and Emotional (osobní, sociální a emocionální oblast)

Tato oblast by měla rozvíjet osobnost každého dítěte, dítě by si mělo uvědomit, že je členem skupiny, komunity. Také by mělo být podporováno jeho sebevědomí a mělo by se naučit vnímat samo sebe a ostatní členy skupiny.

Communication, Language and Literacy (komunikace, jazyk a gramotnost)

V této oblasti se dítě učí komunikovat s dospělým a ostatními vrstevníky. Seznamují se s novými pojmy, čímž se rozšiřuje jejich slovní zásoba a učí se naslouchat druhým. V této oblasti se děti učí různým dovednostem, které předcházejí čtení a psaní.

Knowledge and Understanding of the World (znalosti a chápání světa)

V této oblasti se děti učí řešit různé problémy, učí se rozhodovat a odpovídat na některé otázky. Do této oblasti spadá také životní prostředí a vše, co se životním prostředím souvisí.

Math Development (matematický rozvoj)

V této oblasti se rozvíjí matematické představy a děti se seznamují s matematickými pojmy (číslo, měření, tvar, ...).

Physical Development (tělesný rozvoj)

V této oblasti mají děti příležitost rozvíjet a praktikovat své fyzické schopnosti. Měly by si uvědomit funkci jednotlivých částí těla a naučit se své tělo ovládat. Seznámit se s tím, co je pro jejich organismus zdravé a co škodlivé.

Creative Development (kreativní rozvoj)

V této oblasti se děti učí vyjádřit své pocity a myšlenky pomocí různých aktivit, včetně umění, technologie, pohybů, tance, ...

6.3.2 Česká třída

Česká třída nebo-li třída s česky mluvícím učitelem se skládá ze dvou místností, které na sebe navazují (nemají dveře, aby měla paní učitelka přehled o všech dětech). Třída je uzpůsobena pro 15 dětí. Na tento počet by měly být dvě dospělé osoby (pedagog a asistent). V přední části třídy jsou stolečky se židličkami, kde se pracuje (většinou kresba, malba, lepení, modelování, stříhání, atd.) a zásuvky na některé materiály a pomůcky pro již zmíněné činnosti. Ostatní činnosti, které nevyžadují určitou přesnost, důkladnost a opatrnost se mohou odehrávat na koberci, kde si děti také hrají, cvičí, zpívají či povídají. V této části jsou umístěny také hračky a knihy, které si děti mohou sami půjčit. Třída je vybavena i rytmickými hudebními nástroji a klávesami. Činnosti ve třídě probíhají společně nebo se děti rozdělí do dvou skupin a prostřídají se. Záleží vždy na náročnosti činnosti a počtu přítomných dětí.

6.4 Průběh dne v české třídě

Děti přicházejí do školky mezi 7, 30 až 9, 00 hodin. Za pomoci rodičů se děti v šatně převlečou a ti je přivedou do hlavní herny, kde se všechny děti scházejí společně. Zde si hrají se svými učiteli a někdy se stává, že tu zůstanou i někteří rodiče. Po 8. hod děti z české třídy přecházejí do své třídy. Po přivítání v komunitním kruhu se už začíná s dětmi pracovat a děti se začínají vzdělávat. Za doprovodu hudebního nástroje (bubínku, činelek, rolniček či dřívěk) nebo tleskání se pokládají dětem otázky: Kdo jsi Ty?, Jaký je dnes den?, Kde bydlíš? aj. Tato činnost je ve třídě považována za každodenní rituál, každé dítě dostane slovo a ostatní děti ho poslouchají. Někdy se pomocí této hry děti seznamují i s následujícím tématem a mají možnost se vyjádřit a říci všem své zkušenosti nebo se naopak na něco zeptat. Po těchto otázkách následuje povídání o daném tématu. Potom si děti zopakují písň, básničky či říkanky, které se již naučily. Po krátkém protažení následuje stěžejní činnost dne, kde většinou děti něco vytvářejí (jednotlivě nebo kolektivně). Činnosti se vždy snažíme vyhodnotit, společně si je prohlédnout, a potom (pokud je to možné) vystavit, aby měli možnost podívat se také rodiče. Při hodnocení je důležité dát dětem dostatek času a prostoru na vyjádření svého názoru. Názor každého dítěte je důležitý nejen pro něj samotné, ale také pro ostatní děti. Některé děti z tohoto projevu mohou pochytit nová slova či slovní spojení. Tím si rozšiřují svou slovní zásobu, která v tomto období neustále narůstá. Po pobytu venku následuje oběd a poté odpočinková činnost (spaní nebo odpočívání při činnostech, které jsou pro děti připravené v herně). Ke spánku se děti nikdy nenutí, mohou si vždy vybrat, zda půjdou do

postýlky nebo si budou hrát. Před spaním se dětem čte vždy pohádka. Při poslechu pohádky si děti rozvíjí slovní zásobu, ale i svou fantazii a schopnost naslouchat druhým. Ty děti, které při pohádce neusnou si mohou o přečteném příběhu popovídat s učitelem nebo si prohlížet knihy. Následuje odpolední svačina a odpolední program (keramika, tanečky, hudební činnosti, plavání, golf či pobyt v solné jeskyni). Po návratu či skončení této činnosti mají děti prostor pro volnou hru a postupný odchod dětí domů.

V průběhu celého dne jsem měla možnost děti pozorovat jak při volné hře, tak při konkrétní práci.

7 Metody výzkumu

7.1 Pozorování

Mateřskou školu jsem začala navštěvovat od dubna 2010. Pozorovala jsem celou skupinu i jednotlivce a seznámila jsem se s chodem školy. V září 2010 jsem se stala učitelkou české třídy. Získala jsem mnoho informací z pozorování, ale v září se skladba třídy změnila a pozorování celé skupiny jsem musela opakovat. Některé záznamy, které se týkaly konkrétních respondentů jsem mohla použít, protože se jejich projevy nezměnily a v některých situacích se chovali stále stejně. U některých dětí nastaly v komunikaci velké změny. Bylo zřejmé, že už jsou děti starší.

7.2 Pozorování skupiny

Pozorovala jsem skupinu dětí, která nepřesáhla počet 13 osob. V této třídě je momentálně zapsáno 15 dětí, ale většinou se ve třídě sejde 10 - 12 dětí. Skupinu jsem pozorovala hlavně při volné hře (neřízená činnost, pobyt venku) a sledovala jsem, jak mezi sebou děti komunikují. Jestli si spolu povídají děti rozdílného věku (např. tříleté s šestiletým), kdo komunikaci začal, jak komunikace probíhala. Také mě zajímalo, jestli se v této malé skupině vyskytují určité role dětí. Zda má někdo mezi dětmi vedoucí roli, jestli je někdo více či méně oblíbený nebo jestli je ve skupině někdo, s kým si děti nehrají a ani s ním nekomunikují. Na celou skupinu respondentů jsem se zaměřovala dva týdny. Získané informace jsem si zaznamenávala do tabulky (viz příloha č. 1). Do konečné tabulky a následně do sociogramu jsem uvedla pouze ty respondenty, kteří v průběhu pozorování komunikovali s daným respondentem minimálně 10x (viz příloha č. 2). Kromě samotného pozorování, které pro mě bylo prioritním, jsem se jednotlivých respondentů zeptala, s kým si z naší skupiny nejraději hrají a komunikují. Získané informace jsem si zaznamenávala do tabulky (viz příloha č. 3).

7.2.1 Charakteristika skupiny

Stručný popis jednotlivých respondentů

Respondent **A** dívka 5 let (sourozenců 1, věk 1, 25 roku)

Mateřskou školu navštěvuje od září 2009. Je nejstarší z dívek v naší třídě.

Respondent **B** dívka 4 roky (sourozenců 0)

Tato dívka navštěvuje MŠ od ledna 2010. Dívka působí spokojeně při všech činnostech.

Respondent **C** dívka 4 roky (sourozenců 1, věk 3 měsíce)

Dívka navštěvuje školku od srpna 2010. Tato dívka je oproti ostatním dětem z pozorované skupiny velice tichá. Nejvíce komunikuje s asistentkou české třídy. Zaujme ji jen málo činností. Pokud nemusí, tak nekomunikuje.

Respondent **D** dívka 3, 5 roku (sourozenců 3)

Tato dívka navštěvuje naši MŠ od září 2010. V minulém roce navštěvovala školku jinou. Dívka neměla při nástupu do školky žádné adaptační problémy. Byla samostatná, přátelská a veselá.

Respondent **E** chlapec 5 let (sourozenců 2, věk 1 a 2, 5 let)

Chlapec v minulém roce docházel do anglické třídy a od září 2010 přestoupil do české třídy. Tento chlapec se projevuje nezvykle dospěle. Na jeho chování je znát, že se stýká se staršími chlapci, kteří už chodí do školy a mají jiné zájmy.

Respondent **F** chlapec 3, 5 roku (sourozenců 1, věk 5 měsíců)

Chlapec navštěvuje školku od září 2010. Je u něj patrný veliký pokrok v komunikaci od jeho nástupu do MŠ.

Respondent **G** chlapec 6 let (sourozenců 0)

Tento chlapec navštěvoval v minulém roce jinou MŠ. Ze zdravotních důvodů dostal odklad školní docházky. Od září navštěvuje naši mateřskou školu a je nejstarší ve skupině.

Respondent **H** chlapec 4 roky (sourozenců 0)

Chlapec navštěvuje školku od března 2010. Zpočátku měl problém navázat kontakt s paní učitelkou, ale během krátké doby se rychle zadaptoval a v současné době mu komunikace s nikým nedělá problém.

Respondent **I** chlapec 4 roky (sourozenců 0)

Tento cizojazyčný chlapec navštěvuje školku od března 2010. Zpočátku měl veliké problémy s veškerou komunikací ve školce. Nikdo mu nerozuměl a on nerozuměl nikomu. Neustále na sebe upozorňoval nevhodným chováním nebo agresivními projevy. Jediná komunikace probíhala s rodiči. Postupně začal rozumět i částečně mluvit česky a v současné době mluví

plynulou češtinou (přízvuk je stále slyšet, ale děti mu rozumí a jeho nevhodné či agresivní chování vymizelo).

Respondent **J** chlapec 4 roky (sourozenců 1, věk 1 rok)

Chlapec nastoupil v září 2010. Zpočátku tichý, klidný chlapec. Bylo vidět, že vše nejdřív pozoruje. Po několika dnech se zapojil bez problémů do kolektivu.

Respondent **K** dívka 3 roky (sourozenců 0)

Školku navštěvuje od září 2010. Zpočátku měla menší problémy s dodržování určitých pravidel. Tato dívka je nejmladší ve skupině.

Respondent **L** dívka 3, 75 roku (sourozenců 1, věk 1 rok)

Dívka nastoupila do školky v září 2010. Zpočátku byla dosti plačtivá a lítostivá. Stačilo, aby jí některé dítě řeklo něco záporného a ona se rozplakala.

Respondent **M** chlapec 3, 75 roku (sourozenců 1, věk 1 rok)

Tento chlapec nastoupil do školky v září 2010. V prvních dnech měl velké problémy se zapojením do kolektivu. V současné době je stále plačtivý a pro svou hru vyhledává spíše klidnější děti, většinou mladší dívky.

Respondent **N** chlapec 5 let (sourozenců 1, věk 12)

Chlapec do školky nastoupil v září 2010. Před tím žádnou jinou instituci nenavštěvoval. Zpočátku měl velké problémy s odloučením od matky. A když byl smutný, tak s nikým nekomunikoval a chtěl být sám. Toto období trvalo asi měsíc. V současné době působí velice klidně a vyrovnaně.

Respondent **O** dívka 4, 25 roku (sourozenců 1, věk 9 let)

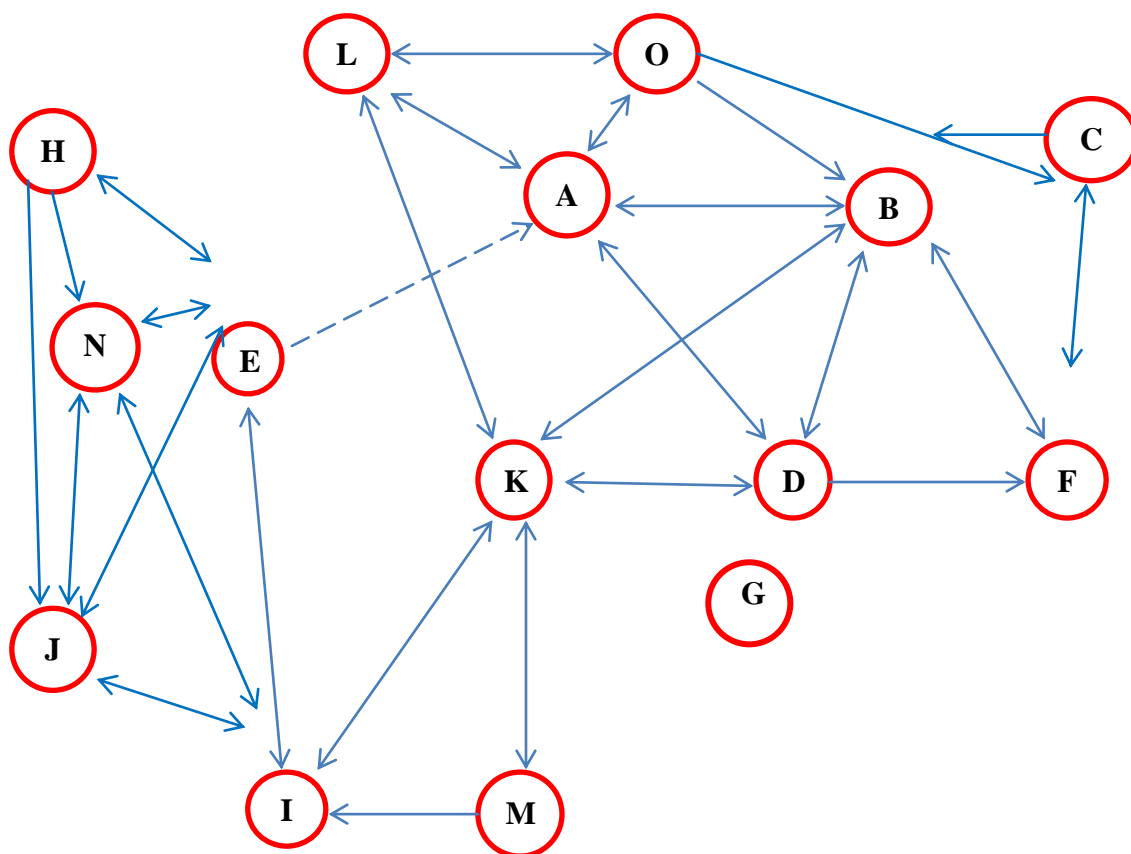
Dívka v minulém roce navštěvovala anglickou třídu. Od září chodí do české třídy. Pokud mohu srovnat její projev z anglické a české třídy, tak dívka je mnohem klidnější a spokojenější. Tato malá slečna vyhledává většinou dívky nebo si chce hrát se mnou či paní asistentkou.

Vyhodnocení pozorování skupiny

Ze získaných informací jsem vytvořila **sociogram A** (informace získané na základě pozorování), kdy jsem sledovala kdo s kým v této skupině komunikuje. Po dobu pozorování

děti komunikovali většinou stále s těmi stejnými dětmi. Rozdílný věk respondentů se stal důležitým faktorem pro vyvolání komunikace mezi respondenty v pozorované skupině. Bylo velice zajímavé sledovat, jak mladší děti usilují o komunikaci se staršími dětmi, či jak se snaží na sebe upoutat pozornost starších nebo oblíbených dětí. V opačném případě to neplatilo. Starší děti si raději hrály a komunikovaly s dětmi staršími. S mladšími dětmi navazovaly komunikaci jen někteří jednotlivci, většinou ti, kteří mají doma mladšího sourozence. Dalším důležitým faktorem pro iniciaci komunikace bylo pohlaví dětí. Ve skupině jsem vyzorovala některé situace, kdy si děti hrály pouze s dítětem stejného pohlaví. Při některých činnostech, kdy se do komunikace zapojovali všichni respondenti bylo vidět, jak jsou někteří průbojní a jiní se nechají překřičet od ostatních dětí. Při pozorování skupiny při volné hře (většinou venku), kdy si děti myslely, že je nevidím, se některé děti v některých situacích (většinou při řešení konfliktu) chovaly nečekaně. Jejich komunikace byla hlasitá a byly užity i některé vulgarismy („Ty *debile*, *blbečku*, *prdel*, *hovno*“). Do sociogramu jsem zaznamenala komunikaci mezi dětmi, která převládala při volné hře. A **sociogram B** obsahuje informace získané od dětí na základě odpovědí. Tyto dva sociogramy se od sebe liší (viz vysvětlení, které uvedu pod sociogramy).

Sociogram A

Vysvětlivky:

Písmena: označují respondenty.

Oboustranná šipka: komunikaci vyvolávali oba respondenti, komunikace byla vzájemná.

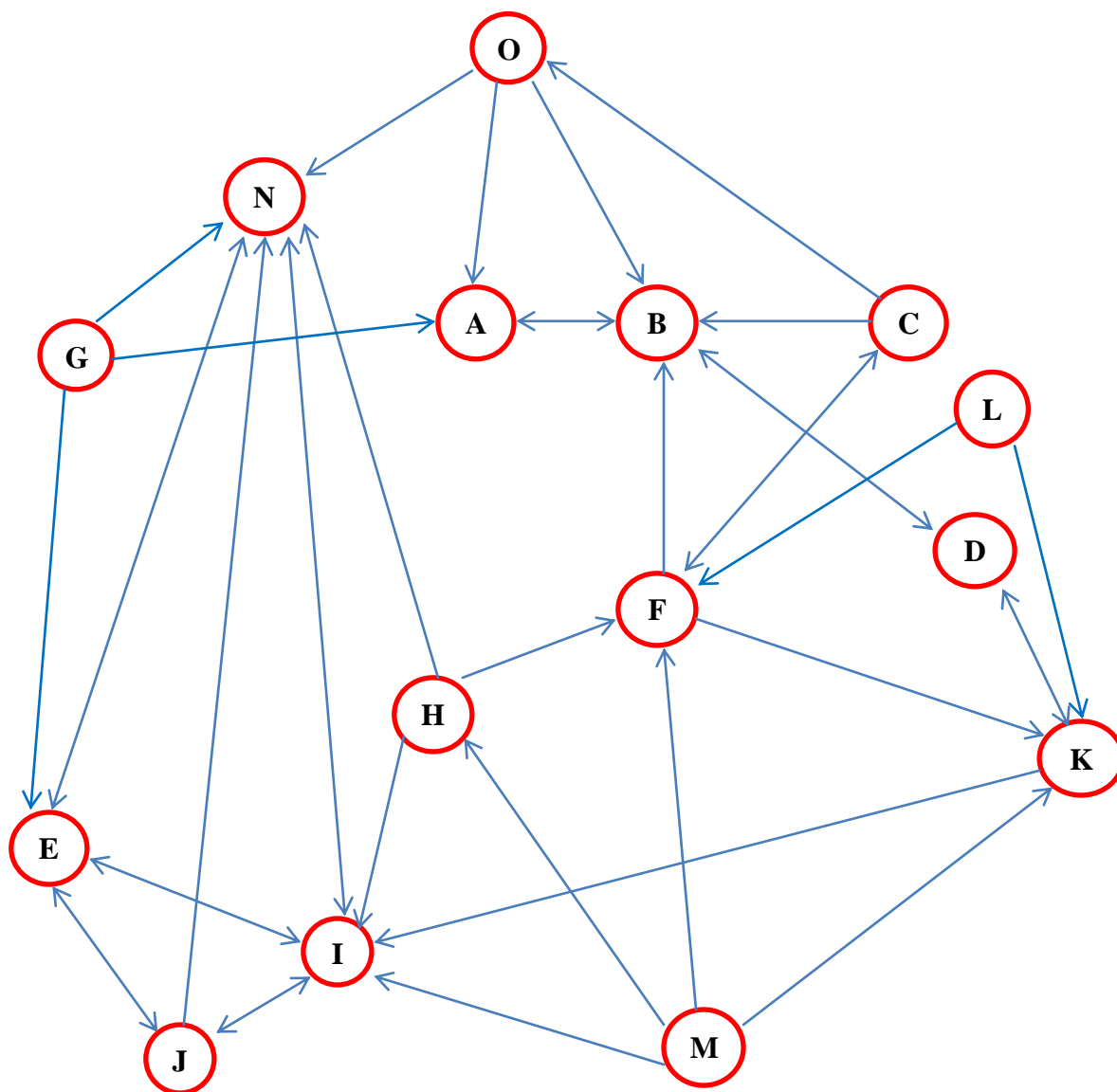
Jednosměrná šipka: komunikaci vyvolával respondent od kterého šipka ukazuje.

Šipka přerušovaná: komunikace mezi rozdílným pohlavím pouze v určité situaci.

Na tomto sociogramu je zřetelně vidět, jak spolu děti v této třídě komunikují. Hlavním faktorem iniciace komunikace je pohlaví dětí. Děti se většinou při volné hře rozdělí na chlapce a dívky a dále se v každé skupině dělí podle věku. Komunikace mezi respondenty: J, I, N, E (chlapci ve věku 4 - 5 let) probíhala každý den. Skupinka těchto chlapců si dokázala hrát a komunikovat jen mezi sebou. Pokud některý z těchto respondentů chyběl, pustili mezi sebe respondenta H. Respondent E (chlapec 5 let) navazoval komunikaci s respondentem A (dívka 5 let), ale jen v ranních hodinách, kdy neměl ve třídě žádného ze svých kamarádů. V přítomnosti alespoň jednoho ze svých kamarádů se o komunikaci nepokoušel.

V druhé části sociogramu je znázorněna komunikace mezi dívkami. Respondent F (chlapec 3, 5 roku) si nehraje ani nekomunikuje se žádným chlapcem, ale pouze s dívkami, které jsou přibližně stejně staré jako on. Respondent G (6 let) vykazuje pasivní sociální chování. U tohoto chlapce jsem zaznamenala minimální zájem o komunikaci s ostatními. V průběhu 5 dnů se sám snažil navázat komunikaci pouze jednou. Když se o komunikaci s ním pokusil někdo jiný, tak sice odpověděl, ale dále se komunikace nerozvíjela. Respondent G ostatní děti spíše pozoroval. Respondent C (dívka 4 roky) většinou komunikuje s jedním chlapcem a jednou dívkou.

Sociogram B

K vytvoření tohoto sociogramu mě přivedlo sdělení matky, když byla informována, že si její dítě většinou s nikým nehraje. Ona popisovala, jak jí každý den doma povídá s kým vším si hraje a co všechno se v mateřské škole dozvědělo. Zeptala jsem se všech dětí na otázku, s kým si ve školce hrají a povídají. Většina dětí odpověděla podle skutečnosti, kterou jsem zaznamenala v průběhu pozorování. Odpovědi některých dětí byly velice zajímavé a od

skutečnosti se dosti lišily. Děti mohly být ovlivněny přítomností některých dětí v daný den (kdy odpovídaly na otázku).

Uvedu několik příkladů, kdy se odpovědi dětí s pozorováním shodovaly a kdy byly zcela odlišné.

Většina respondentů odpověděla podle skutečnosti, kterou jsem sama vypořizovala. Respondenti E, I, J, N, si spolu opravdu hráli. Někteří respondenti vyjmenovali děti se kterými jsem je nikdy neviděla. Respondent G uvedl dva chlapce a jednu dívku, respondent M uvedl čtyři respondenty z toho jsem ho viděla komunikovat pouze se dvěma dětmi.

Vyhodnocení rolí dětí v této malé skupině

Ve skupině jsem vypořizovala několik dětí, které by chtěly, aby je ostatní děti poslouchaly. Tato role však nebyla stálá. Byly situace, kdy některé z těchto vedoucích dětí bylo samo odstrčené od ostatních a nikdo si s ním nechtěl hrát. Myslím si, že v mateřské škole děti nevytvoří trvalou skupinu, kde by se vyskytovaly všechny role dětí, které by přetrvávaly. V tomto věku si děti hrají většinou spolu, komunikují mezi sebou podle potřeby a každý den si pro svou hru mohou vybrat někoho jiného (podle situace). Uvedu příklady:

Záznamy z pozorování:

Byly dny, kdy si spolu hráli dva chlapci. Povídali si, ukazovali si vzájemně své hračky. Tato společná hra a komunikace probíhala asi týden. Chlapci spolu chodili za ruce na procházku, seděli vedle sebe při jídle. Pak si jeden z chlapců nepřinesl do školky žádnou hračku a druhý chlapec si s ním už nehrál a začal si hrát s někým, kdo si zrovna ten den svou hračku přinesl. Chlapec, který si hračku nepřinesl si ten den hrál s někým jiným a v následujících dnech si hračky do školky nosili všichni tři a všichni si hráli společně.

Jedna holčička si hrála s většinou dětí ve třídě. Byly ale situace, kdy od sebe odháněla jednu malou slečnu. Říkala, že jí všechno bere, a že si s ní proto nechce hrát. Jednou přinesla ta mladší holčička do školky sladkosti a s dívkou se rozdělila. Od té doby se s ní starší dívka kamarádí a už jí od sebe neodhání.

Těmito příklady chci ukázat na situace, které se mezi dětmi objevují úplně nečekaně. Děti si spolu hrají, komunikují, smějí se a během malé chvílky se může vše změnit a z dvou

velkých kamarádů se mohou stát dva našťvaní kluci, kteří se na sebe jen mračí. Tato situace většinou přetrvávala maximálně do druhého dne, ale většinou se to ještě během dne urovnalo.

Hrabal (2002) uvádí, že děti v předškolním věku mají tendenci reagovat hromadně, často emocionálně: (pláčem, smíchem, hlukem, agresivitou). Postupně rostou všechny předpoklady pro život ve skupině především v oblasti sociálních emocí a motivačních tendencí jako sympatie, agrese, odpor, potřeba a nutnost podřizovat se a dovednosti, které tomu odpovídají.

V tomto věku je pro dítě stále nejdůležitější rodina. Matka či otec jsou pro dítě oporou. Rodiče jsou ti, kteří za ně řeší vše důležité a potřebné, starají se o něho a jsou mu vždy na blízku, když ho něco trápí.

7.3 Pozorování jednotlivců

Ze skupiny jsem si vybrala 8 dětí (4 dívky rozdílného věku a 4 chlapce rozdílného věku). Děti jsem měla možnost pozorovat od příchodu do školky až po jejich odchod. Zaznamenávala jsem si interakce, zajímavé konverzace či nečekané projevy dětí. Všimla jsem si, jak se kdo projevuje, jak komunikuje s rodiči, s ostatními vrstevníky či se mnou (viz charakteristiky respondentů, kde jsou uvedeny záznamy z pozorování). Dále jsem dětem předložila několik komunikačních úkolů, abych si orientačně zjistila, zda se vyskytují rozdíly mezi dětmi stejného věku či se někdo se svými odpověďmi zcela vymyká. Dané úkoly jsem čerpala z kapitoly 2 Komunikace a její vývoj, rozdělení dle Lechty).

Komunikační úkoly a hry:

1. Zopakuj věty:

- Náš táta šel na houby.
- Myšičko myš, pojd' ke mně blíž.
- Dnes je venku opravdu moc krásně.
- Venku napadlo hodně sněhu, tak můžeme jít sáňkovat.
- Dnes nepůjdeme na procházku, protože venku prší a fouká vítr.

2. Popis obrázku (všímám si, jaké jsou používány slovní druhy, zda dítě nazývá věci konkrétním názvem).

3. Recitace básně.

4. Dokončení věty, souvětí.

- Dnes je venku ...
- Moje maminka je ...
- V zoologické zahradě můžeme ...

5. Doplňující úkoly.

- Orientace v čase.
- Stupňování přídavných jmen, popis věcí.
- Hledání protikladů.

Věnovat se dětem a ještě si průběžně dělat záznamy z pozorování bylo dosti náročné, proto jsem se zaměřovala na konkrétní činnosti. Každému respondentovi jsem přidělila písmeno (označení je stejné, jako při charakteristice skupiny), aby byla chráněna anonymita a pod daným písmenem budu také jednotlivé děti uvádět). Komunikační schopnosti se u dětí snažím rozvíjet v průběhu celého dne, proto nebylo těžké zařadit do programu konkrétní činnosti, při kterých jsem mohla děti pozorovat při komunikaci a zaznamenávat si informace. Velmi přínosné pro mě byly situace, kdy jsem se snažila dát co nejvíce podnětů, aby měly děti možnost projevit se, vyjádřit se. Bylo velmi zajímavé sledovat děti při komunitním kruhu, jak se snaží prosadit a něco říci nebo se na sebe snažily alespoň něčím upoutat pozornost.

Většinou jsem se denně zaměřovala na jednoho respondenta (při konkrétní činnosti), ale nastaly situace, kdy se nečekaně projevil i respondent jiný, tak jsem si informace také zaznamenala. Každého respondenta jsem pozorovala tři dny, kdy jsem se snažila poslouchat a zaznamenávat konkrétní situace. Dalších 10 dní jsem se zaměřovala na vybrané respondenty jako celek, a snažila jsem se vypořádat četnost a rozdílnost v neverbální komunikaci.

Při pozorování jsem použila jakýsi inventář, kam jsem si zaznamenávala různé zajímavosti, nespisovné výrazy, vulgární slova či neologismy. Výrazy jsem si do tabulky označovala čárkou, a když mě něco opravdu zaujalo, tak jsem si napsala přímo ten určitý výraz (viz příloha č. 4). Tabulky jsem měla rozdělené podle druhu činnosti (na volnou neřízenou hru, komunitní kruh, na činnost, která byla řízená pedagogem - řízená činnost

a pobyt venku). V průběhu pozorování jsem zaznamenala i některá hovorová spojení a slova, která se ve skupině dosti často opakovala.

Dále jsem si zaznamenávala jak respondenti komunikují se svým rodičem a se mnou (svým učitelem). Hledala jsem rozdíly i shody v těchto komunikacích. Pro vyhodnocení komunikace mezi dítětem a (vrstevníkem, rodičem, učitelem) jsem si vytvořila hodnotící škálu 1 - 6.

Hodnotící škála

1. komunikace s danou osobou, osobami mu nedělá žádný problém, komunikace je přirozená
2. komunikuje s menším ostychem
3. komunikuje pouze s osobou stejného pohlaví
4. komunikuje, protože je o to požádán (na něco se ho ptáme)
5. odmítá komunikovat s určitou osobou
6. při komunikaci používá vulgarismy nebo jiné nevhodné výrazy

7.3.1 Charakteristika respondentů

Respondent A

Pohlaví: Dívka 5 let

Počet sourozenců: 1 (sestra 1, 25 roku)

Matka 34 let (vyučena)

Otec 39 let (SŠ)

Respondent A je nejstarší dívkou v naší třídě.

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	někdy slova zopakovala
neologismy	3	0	1	1	0	2	
výskyt nonverbální komunikace	mimika	mimika	mimika	mimika, proxemika	mimika	mimika, gesta, proxemika, haptika	
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	2, 4	1	

Vysvětlivky - platí pro tabulky uvedené v charakteristikách respondentů.

V tabulce jsou uvedena čísla, která odpovídají počtu vyskytnutých se výrazů za dobu pozorování.

Typy neverbální komunikace, které jsou zaznamenány v tabulce, jsou výrazy, které byly zřetelně viditelné při komunikaci respondenta.

Čísla uvedená v posledním řádku tabulky jsou čísla, odpovídající hodnotící škále, kterou jsem uvedla na straně 45.

Pozorování při hře: Tato dívka působí velice klidným dojmem. Většinou si hraje s někým ve dvojici nebo ve skupince, kde se snaží prosadit. Pokud se jí to daří nebo jí hra nadchla, začne se projevovat mnohem hlasitěji a dává svou spokojenost najevo. V opačném případě prohlásí, že jí to nebaví nebo se beze slova přesune k jiné činnosti. Většinou vyhledává dívčí společnost nebo mladší chlapce. Nejvíce oblíbenou činností je, když může něco vytvářet. To je nesmírně spokojená. Tuhle skutečnost jsem zaznamenala při pozorování a dívka mi ji při rozhovoru potvrdila. Ráda si hraje na koně a má ráda vše co je s nimi spojené. Dokáže vymýšlet různé příběhy s tímto tématem. Dívka se velice ráda projevuje. Líbí se jí, když je středem pozornosti, když ji ostatní poslouchají a ona může ukázat co umí.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Dívka zopakovala všechny věty bez chyb.
2. Popis obrázku: Dívka popisovala obrázek, který sama nakreslila. Popis byl do detailu. Na obrázku byly tři postavy. Zajímavé na popisu bylo to, když mi řekla, že je to maminka, tatínek a sestřička (sestřička je mladší). Na otázku: A kde jsi ty?, mi dívka odpověděla: „Já jsem ještě u maminky v bříšku. Já bych se chtěla narodit až po sestřičce.“
3. Recitace básně: Dívka si vybrala dlouhou složitou báseň, kterou jsme se učili v MŠ (Hvězdička stříbrná viz příloha č. 5)
4. Dokončení věty: Dívka věty všechny dokončila. U poslední věty se rozpovídala, co všechno můžeme v zoologické zahradě vidět (jmenovala různá zvířata a bylo na ní vidět, že má radost).
5. Doplňující úkoly: Dívka se v čase orientuje (jen krátkodobě). Používá slova bylo, je a bude. Dokáže tvořit protiklady bez pomůcek a nedělá jí problém označení těles v řadě (stupňování přídavných jmen).

Závěr tohoto šetření

Dívka používá veškeré slovní druhy a dokáže tvořit i složitá souvětí. Do své komunikace zapojuje hodně mimiku, ale i haptiku a proxemiku. Dívka se snaží být u některých dětí hodně blízko nejen při komunikaci, ale hlavně při hře. Komunikace této dívky je na nejvyšší úrovni pozorovaných dívek.

Záznam z pozorování:

Dívka si velice ráda hrála v těsné blízkosti dětí. Ráda si sedala i ke mně a pokud to bylo možné, tak se mě dotýkala (opírala se o mě, dotýkala se mě nohama či rukama). Myslím si, že se v mé blízkosti cítila bezpečně. Je proto zajímavé, že při verbální komunikaci se mnou působila odtažitě. Ráda chodila se mnou za ruku, a když některé děti plakaly, tak je hladila a snažila se je utiшит.

Komunikace s vrstevníkem: Komunikace s vrstevníkem jí nedělá problém. Dokáže se ozvat, když se jí něco nelíbí, ale dokáže se i omluvit, poprosit a poděkovat. Dívka komunikuje většinou s děvčaty nebo mladšími chlapci. Pokud ji oslovil chlapec (stejně starý, či starší), tak mu odpověděla, ale ve většině případů se jejich komunikace nerozvinula. S dívkami si dokázala hrát a vypravovat i několik minut. Nejčastějším tématem byli koně nebo si s děvčaty hrály na rodinu (maminka, děti, někdy i tatínek).

Komunikace s rodičem: S matkou i otcem komunikuje přirozeně. Při komunikaci nemá žádné zábrany. Při verbální komunikaci zapojuje i komunikaci neverbální. Při této komunikaci jsem nezaznamenala žádné vulgarismy. Nezaznamenala jsem ani žádné rozhovory, kdy by jeden či druhý nepřiměřeně zvyšoval hlas.

Komunikace s učitelem: Při komunikaci se mnou převažovaly situace, kdy pouze odpovídala na otázky, nikdy nezačala nic vyprávět sama spontánně. Dívka odpovídala na otázky či vyprávěla své zážitky v komunitním kruhu i při různých činnostech, ale pokud jsem se na něco konkrétního zeptala právě jí, tak bylo vidět, že se stydí a působí odtažitě.

Používání vulgarismů: Za celou dobu mého pozorování jsem ji neslyšela použít žádné sprosté či nevhodné slovo, které by na někoho použila. Pokud někdo sprosté slovo použil v její přítomnosti, tak nahlas vykřikla: „To se neříká.“ Pokud jsem to nezaznamenala, tak mi to přišla nahlásit, a to ten výraz zopakovala.

Používání neologismů: Dívka velice ráda tvořila odvozená jména od křestních jmen (Sofa, Sofina, Aněž, Án, Lukyn).

Nečekané projevy: Některé dny byla lítostivá (plakala a říkala, že se jí stýská), a to se projevovalo i na její komunikaci. Byla velice tichá, skoro nemluvila.

Zajímavosti: Velice šikovná na recitaci, rychle se učí novým věcem. Maminka mi potvrdila, že některá sprostá slova zná, ale že je nesmí používat. Maminka si myslí, že sprostá slova zná ze školky a z okolí.

Respondent B

Pohlaví: dívka 4 roky

Počet sourozenců: 0

Matka 30 (SŠ)

Otec 43 (VŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	
neologismy	3	1	0	0	0	2	vytvářela neznámé názvy
výskyt nonverbální komunikace	mimika, gesta	mimika	mimika, gesta	mimika, haptika	mimika	mimika	mimiku zapojovala neustále
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	1	1	

Pozorování při hře: Tato dívka je kamarádká, společenská a je „pro každou lumpárnu“. V kolektivu dětí se nestydí a chová se naprosto přirozeně. Nedělá jí problém žádná činnost ani role v konkrétních hrách (maminka, malé dítě, hladový dinosaurus). Když jí hra nadchne, tak nevnímá ostatní věci a jen se hře oddává. Dívka do své komunikace zapojuje hlavně mimiku (nejčastěji oči a čela, někdy její výraz vypadá hodně legračně, nejspíš se snaží někoho napodobovat).

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Dívka zopakovala krátké věty. Delší věty jí dělají problém. Delší věty zkracovala vynecháním slov (věta vždy měla smysl, podstatná slova ponechala).
2. Popis obrázku: Dívka popsala obrázek, který sama nakreslila: Holčička, kluk, sněhulák, sněhulák (stručně pojmenovala postavy na obrázku). Na obrázku byly opravdu dvě postavy a dva sněhuláci. Dívka rozeznávala většinu barev.
3. Recitace básně: Dívka si vybrala báseň Hvězdička stříbrná (viz příloha č.5). Báseň zarecitovala celou s jedním malým zaváháním.
4. Dokončení věty: Dívka všechny věty dokončila jedním slovem. U poslední věty nejdříve nevěděla, ale po zopakování doplnila slovo běhat.
5. Doplnující úkoly: Dívka používá slova bylo a bude, ale v čase se moc neorientuje. Řady předmětů vytvořila a nazvala správně. Protiklady přiřadila podle obrázků.

Závěr tohoto šetření

Dívka používala většinu slovních druhů. Někdy si popletla časové vyjádření (co je dnes, co bylo a co bude). Při komunikaci užívala jednoduchých i složených vět, ale převládaly jednoduché krátké věty.

Komunikace s vrstevníkem: Komunikuje bez problémů se všemi dětmi. Častým tématem rozhovoru jsou dinosauři. Při komunikaci s vrstevníky jsem nezaznamenala žádné zvláštnosti. Dívka dokáže ostatním dětem vyprávět mnoho zajímavostí, ale dokáže i poslouchat, když vypráví někdo jiný.

Komunikace s rodičem: S matkou i otcem komunikuje přirozeně. Někdy na ni maminka musí zvýšit hlas, ale na tento způsob komunikace vždy zareaguje. Dle mého názoru: matka je pro tuto dívku velkým vzorem. Dívka maminku často napodobuje nejen při hře, ale i při komunikaci.

Komunikace s učitelem: Tato dívka se v komunikaci se mnou velice zlepšila. V loňském roce na mě působila odtažitě. V posledních měsících je velice sdílná a komunikuje se mnou za všech okolností (dívčina komunikace je každým měsícem lepší).

Používání vulgarismů: Od této dívky jsem žádné sprosté či nevhodné slovo neslyšela. Při rozhovoru řekla, že žádná nezná. Maminka potvrdila, že taková slova nepoužívá, a že ani nejspíš neví, o jaká slova jde.

Používání neologismů: Neologismy používala velice často. Nejčastěji těchto slov užívala, když něco vyprávěla. Prostě si vymyslela neexistující slovo. Okýnek. - skřítek za oknem, Meluziňák - (manžel meluzíny), dinosaurák, dinosuráček. Velice ráda si vymýšlela různé hry, kde využívala své fantazie.

Nečekané projevy: Při některých činnostech se zachovala neočekávaně k dané situaci.

Záznam z pozorování

Chlapec jí ublížil, ona plakala a po chvíli s ním řádila a dělala stejné lumpárny jako on. Při některých situacích neposlouchala, ale bylo to ovlivněno tím, když někdo jiný také neposlouchal nebo odmlouval, tak přebírala stejné chování.

Respondent C

Pohlaví: dívka 4 roky

Počet sourozenců: 1

Matka 32 (VŠ)

Otec 38 (VŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	kommunikace s rodičem	kommunikace s učitelem	kommunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	
neologismy	0	0	0	0	0	0	
výskyt nonverbální komunikace	mimika	mimika	mimika	mimika, proxemika	proxemika	mimika, proxemika	udržovala určitý odstup
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	4	2	

Pozorování při hře: Tato dívka si v MŠ nikdy nehrála sama spontánně. Dívka působila velice uzavřeným a citlivým dojmem. Nejvíce ji bavilo kreslení, malování, modelování, ale nikdy jsem ji neviděla při spontánní hře. Zaujalo ji jen málo činností, většinou takové činnosti, kdy se aktivity účastnil i učitel. Pokud nemusela komunikovat, tak nekomunikovala. Většinou se dívala. Když bylo něco legračního, tak se smála. Přesto mluvila minimálně.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Nezopakovala žádnou větu (jen mlčela a dívala se na mě).
2. Popis obrázku: Popsala obrázek, který nakreslila. Obrázek jen pojmenovala a čekala, jestli se budu ptát na další otázky. Poté vyjmenovala barvy, které použila.

3. Recitace básně: Báseň zarecitovala, když před ní samostatně recitovaly ostatní děti. Když jsem ji požádala o zarecitování básně při volné hře, tak mlčela a dívala se mi do očí.

4. Dokončení věty: Dívka věty nedokončila (dle mého názoru se styděla).

5. Doplnující úkoly: Dívka vytvořila několik řad od největší po nejmenší, od nejkratší po nejdelší, od nejsvětější po nejtmavší, ale nic nepojmenovala.

Závěr tohoto šetření

Dívčin komunikační projev je ve srovnání s ostatními dětmi ve skupině velmi tichý. Myslím si, že se dívka styděla odpovídat (tuto teorii mi potvrdila i její matka). Pokud dívka nemusí komunikovat, tak jen pozoruje a poslouchá ostatní děti.

Komunikace s vrstevníkem: Dívka komunikovala nejvíce s jedním chlapcem, který na tom byl s komunikací podobně jako ona (respondent F je mladší o 5 měsíců). Dívka si s ním povídala při procházkách, kdy se vodili za ruce, při volných hrách v herně či na zahradě. Když se jí někdo na něco zeptal, tak většinou odpověděla, ale pokud už se dotyčný neptal, tak komunikace skončila. Dívka se některým dětem stranila, a proto ji někteří vůbec nevyhledávali.

Záznam z pozorování:

Dívka hrála s dětmi pexeso, děti si v průběhu hry něco říkaly, ale ona na nic neodpovídala. Když se jí podařilo najít dvojičku, svou radost projevila úsměvem. Ostatní děti většinou zajásaly a chlubily se, že našly stejné obrázky.

Komunikace s rodičem: Dívka komunikovala s matkou i otcem. Mluvila hlasitě a bez zábran. Když jsem se maminky ptala na její komunikaci doma či se známými, tak říkala, že komunikuje se všemi. Jen jí trvá delší dobu, než se rozkouká a dodá si odvalu.

Komunikace s učitelem: Komunikovala se mnou, když jsem se jí na něco zeptala. Většinou za přítomnosti maminky. Pokud jsem se na něco ptala v komunitním kruhu, tak většinou odpověděla (tiše). Nejvíce komunikovala s asistentkou české třídy. Už od prvního dne ji vyhledávala. Dívka se s námi hodně často mazlila. Když jsem ji měla u sebe na klíně a zeptala jsem se na něco, tak většinou odpověděla jedním slovem nebo se usmála či zakývala hlavou (ano, ne).

Záznam z pozorování:

Když dívka něco potřebovala a byly jsme ve třídě obě dvě (já i asistentka), tak se mnou dívka komunikovala jen minimálně. Většinou pouze kývala hlavou (ano, ne), když jsem se na něco ptala. Pokud se na otázku nedalo odpovědět tímto způsobem, tak dívka odpověděla paní asistentce. (Tato situace byla zaznamenána v průběhu volné hry.)

Používání vulgarismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Používání neologismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Nečekané projevy: Dívka se některé dny (zaznamenala jsem asi 3 dny z celého pozorování, včetně pozorování celé skupiny) projevovala hlasitěji. Zapojovala se do pohybových her a smála se nahlas. Následující den byla zase jen tichá pozorovatelka.

Zajímavosti: Dívka se vždy naučila všechny básně a písně, které jsme se v MŠ učili a své znalosti nám také předváděla. Vše ukázala jen tehdy, když před ní recitoval nebo zpíval někdo jiný. Dokázala zarecitovat báseň na besídce před zraky všech rodičů. Maminka nám přiznala, že báseň doma trénovali. Dívka si udržovala od každého určitý odstup (svou proxemickou zónu), pokud se někdo více přiblížil, tak dívka podstoupila.

Respondent D

Pohlaví: dívka 3, 5 roku

Počet sourozenců: 3

Matka 42 (SŠ)

Otec 44 (SŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	
neologismy	3	1	2	1	1	2	
výskyt nonverbální komunikace	mimika, gesta	mimika	mimika	haptiky, mimika, proxemika	mimika, gesta	posturologie, mimika	
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	1	1	

Pozorování při hře: Tato dívka byla velice přátelská a oblíbená. Dokázala si hrát s každým, ale nejraději si hrála s jednou dívkou, o které říkala, že je to její nejlepší kamarádka. Když se obě děvčata sešla, tak se nedala přehlédnout ani přeslechnout. Jejich hra i komunikace byla hodně hlasitá a intenzivní. Dívky si spolu dokázaly hrát celý den. Když se jí něco nelíbilo, tak to řekla, ale dokázala se i omluvit. Tuto dívku jsem za celou dobu pozorování neviděla plakat.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Zopakovala jen krátké věty (o delších větách řekla, že si je nepamatuje).
2. Popis obrázku: Obrázek popsala heslovitě, ale detailně.

3. Recitace básně: Recitovala báseň, kterou se učila na vánoční besídku. Báseň se jmenuje Před Vánoce (viz příloha č. 5).

4. Dokončení věty: Věty dokončovala jedním slovem. Poslední větu nedokončila.

5. Doplnující úkoly: Dívka věděla, co bylo předchozí den, ale už nevěděla co je zítra nebo za několik dní. Předměty srovnala a pojmenovala (malý, větší, největší). Při hledání protikladů měla obtíže.

Závěr tohoto šetření

Dívčin komunikační projev je srovnatelný s dětmi stejného věku. Dívka používala krátké věty a velice často používala slovo proč. Komunikovala s každým a v každé situaci. Dívka chtěla mít vždy poslední slovo.

Komunikace s vrstevníkem: Komunikovala se všemi dětmi z naší třídy. Někdy byla komunikace jen jednostranná, ale pokud pro ni odpověď byla důležitá, tak se na otázku zeptala opakovaně. Dívka se mnohokrát snažila o komunikaci a hru se staršími chlapci, ale jen párkrát se jí podařilo uspět. Starší děti s ní komunikovaly jen minimálně. Ona byla velice živé dítě, které chtělo všechno a hned.

Záznam z pozorování:

Když dívka přišla do třídy, pracovaly některé děti u stolečků (vystříhovaly). Šla si hrát do herny. Po chvíli byly děti vyzvány k úklidu. Přesto se dívka začala dožadovat práce u stolečků, protože ještě nestříhala. „Já jsem ještě nestříhala!“, říkala. Nechtěla se smířit s tím, že by mohla stříhat až po určité době. Pomůcky na vystříhování nedostala. Přesto šla k dětem, které stříhaly a přemlouvala je, aby jí půjčily ty jejich. Když jí děti nůžky nechtěly půjčit, tak chtěla znát důvod.

Komunikace s rodičem: Dívka komunikuje s rodiči i s jinými dospělými úplně stejně. Maminka ji vždy napomenula jen dvakrát. Při druhém napomenutí už měla vztyčený ukazováček, zvednuté obočí a přísný výraz. To už tato dívka neodmlouvala a udělala to, co po ní maminka chtěla. Bylo moc hezké, když si pak ona hrála s panenkou a používala stejných gest.

Komunikace s učitelem: Dívka komunikovala se všemi dospělými z budovy (i s učiteli anglických tříd, kteří ji rozuměli jen minimálně). Vyprávěla mi své zážitky, ale svěřila se

i když jí něco trápilo. Pokud jsem ji napomenula, tak se téměř pokaždé začala sama obhajovat. Vždy mi dokázala vyjmenovat mnoho důvodů, proč onu danou věc může dělat, a že to někdo jiný taky dělá.

Používání vulgarismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Používání neologismů: Velice často používala různá slova, která si od něčeho odvodila např. teploměrka (zvýšená tělesná teplota), čmelka (včela), zvonílek (skřítek), nafukovačka (pumpička na kolo).

Nečekané projevy: Dívka nás neustále něčím překvapovala. Byla velice hravá, měla ráda zábavu a legraci.

Zajímavosti: Dívka se snažila každého přesvědčit svými argumenty. Když jí ostatní řekli, že to tak není, tak si vždycky vymyslela, že jí to říkala maminka. Maminka nám potvrdila, že si dívka někdy vymýšlí a jen se tomu smála. Dívka používala neverbální komunikaci neustále. V některých situacích nemusela ani mluvit, stačilo si ji prohlédnout a už jsem věděla, co se bude dít.

Respondent E

Pohlaví: chlapec 5 let

Počet sourozenců: 2 (1, 2, 5 roku)

Matka 34 (VŠ)

Otec 34 (SŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	3	0	1	1	1	5	
neologismy	0	0	0	0	0		
výskyt nonverbální komunikace	mimika, gesta	mimika	mimika	gesta, mimika	mimika, proxemika	mimika	převládala mimika
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	1	1, 6	

Pozorování při hře: Tento chlapec při některých činnostech působil dojmem školního dítěte. V pěti letech velice dobře počítal a při vyjadřování používal některá slova, která ostatní děti neznaly. Dokázal si pěkně hrát s ostatními, ale zaznamenala jsem situace, kdy si sám prohlížel knihy nebo si stavěl z lega. Tento chlapec se projevoval velice přátelsky. Mohla bych o něm říct, že je to kluk, který řekne, co si myslí, i když to není zrovna vhodné.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Všechny věty zopakoval bez chyb. Zajímalo ho, proč si něco zapisuji.

2. Popis obrázku: Popisoval obrázek z časopisu (komixu), který si sám přinesl. Popis byl podrobný. Chlapec vyjmenoval užité barvy. Když obrázek popsal, začal vyprávět příběh, který se vázal ke konkrétnímu obrázku.
3. Recitace básně: Vybral si báseň Drak, kterou jsme se učili (viz příloha č. 5).
4. Dokončení věty: Všechny věty dokončil (nejdříve chtěl, abych mu ukázala příklad).
5. Doplnující úkoly: Chlapec se v čase orientoval, dokázal seřadit i správně pojmenovat určitá tělesa. Protiklady přiřadil a pojmenoval podle obrázků a různých pomůcek.

Závěr tohoto šetření

Chlapec používá složitá souvětí a nedělá mu problém popisovat určité činnosti, či něco zajímavého vyprávět. Dokáže pojmenovat všechny děti z naší i anglické třídy.

Komunikace s vrstevníkem: Tento chlapec si většinou hrál a komunikoval s chlapci. Nejraději měl tři kluky z naší třídy. Když se všichni sešli, tak on byl jako jejich velitel (všichni ho poslouchali). Ale pokud ve třídě nebyl ani jeden z těchto chlapců, tak si pro hru vybral i někoho jiného. Nejčastěji dívku (respondent A). Komunikace byla většinou oboustranná, ale dívka ho nevyhledávala. Chlapec při komunikaci s vrstevníky používal mnoho nevhodných výrazů. Říkal o nich, že to sprostá slova nejsou, a proto je může říkat. Často také poznamenal, že to slovo používá např. babička nebo někdo jiný z rodiny.

Komunikace s rodičem: Chlapec komunikoval s matkou i otcem. Jejich komunikace byla často hlasitá. Maminka o vyjadřování svého chlapce věděla. Sama potvrdila, že si někdy myslí, že mluví s mnohem starším chlapcem. Maminka mi také sdělila, že se chlapec zajímá o různé zbraně, tanky a letadla (knihu s tanky měl v třídě). Chlapec knihy ukazoval ostatním dětem a když jsem ho slyšela popisovat obrázky, tak se mi ani nechtělo věřit že obrázek popisuje pětiletý chlapec.

Komunikace s učitelem: Chlapec komunikoval se všemi dospělými v budově. Když hovořil se mnou, tak si většinou dával pozor. Přesto někdy použil nevhodný výraz i při komunikaci se mnou.

Používání vulgarismů: Nejčastěji používal vulgarismy při komunikaci s vrstevníky (*ty debile, huba, blbečku, prdel, hovno*).

Používání neologismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Nečekané projevy: Chlapec nás několikrát překvapil při řešení některých situací. Byl to starostlivý a rozumný chlapec. Pokud si myslel, že dělá správnou věc, tak to prostě dělal a mohli jsme ho napomínat i několikrát. Dělal, že nás neslyší nebo říkal mnoho argumentů, proč je to tak správně.

Záznam z pozorování:

Několik dětí si stavělo z lega. Tento chlapec si s jiným chlapcem prohlížel knihu a povídali si. Děti u lega se začaly dohadovat o poslední kousky lega. Respondent E se zvedl od své knížky a šel děti rozsoudit (spravedlivě lego rozdělil a řekl jim, že se nemají hádat). Tato situace ve mně vyvolala pocit, že se chlapec chová ochránářsky a spravedlivě.

Zajímavosti: Chlapec dokázal každého napodobovat. Mohla bych říci, že on sám měl v sobě ukryto několik kluků, a ti se projevovali podle dané situace. Chlapec používal snad všechny prvky nonverbální komunikace.

Respondent F

Pohlaví: chlapec 3, 5 roku

Počet sourozenců: 1

Matka 35 (VŠ)

Otec 37 (VŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	
neologismy	0	0	0	0	0	0	
výskyt nonverbální komunikace	mimika	gesta	mimika	mimika, proxemika, gesta	proxemika, gesta	mimika	
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	2	2	

Pozorování při hře: Tento chlapec ze začátku působil velice klidným dojmem. V posledních měsících se začala projevovat jeho pravá tvář. Chlapec neodmítal žádnou činnost a vše ho bavilo. Pro hru i pro komunikaci si většinou vybíral pouze dívky. Chlapce si pro volnou hru nikdy nevybral. Pokud jsme hráli pohybovou hru nebo hru, kde byly rozdělené role, tak si s kluky hrál. Když ale konkrétní hra skončila a on si mohl vybrat, tak se většinou vrátil mezi dívky.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Žádné věty nezopakoval.

2. Popis obrázku: Popsal obrázek, který sám nakreslil. Obrázek popsals detailně. Popsal i barvy.
3. Recitace básně: Vybral si básně Koleda, koleda Štěpáne (viz příloha č. 5).
4. Dokončení věty: Věty nedokončil.
5. Doplnující úkoly: Dokázal mi ráno říct (většinou za přítomnosti otce), co dělal předchozí den nebo co budou dělat. Srovnal vedle sebe 3 různě velké kostky i míčky. Úkolu porozuměl, ale neznal správné označení. Řekl, že to je nejmenší, pak to a pak to. U hledání protikladů neporozuměl úkolu.

Závěr tohoto šetření

Chlapec při komunikaci většinou používá krátké věty někdy i jednoslovné (čůrat, pití, aj.). Jeho komunikace je na nejnižší úrovni z chlapců celé pozorované skupiny. Chlap si často povídal s dívkou, která komunikuje s ostatními minimálně.

Komunikace s vrstevníkem: Komunikoval s dětmi, které o jeho komunikaci měly zájem. Nikomu se nevnucoval a pokud si s někým hrát a povídat nechtěl, tak to nedělal a dotyčného ignoroval. Nejvíce komunikoval s dvěma dívkami, které označoval za své kamarádky (jedna dívka velice klidná tichá, minimálně komunikující a druhá velice živá a hravá). Dívky ho zaujaly nejspíš proto, že byly tak rozdílné a on si mohl s každou hrát na něco jiného. Projevoval se při některých činnostech takovým způsobem, který jsem neočekávala. S některými dětmi komunikoval bez zábran, někdy i hlasitě. V uplynulých týdnech se snažil navázat komunikaci i s některými chlapci.

Komunikace s rodičem: Komunikace s rodiči byla výborná. Rodiče se vždy ptali na všechno možné. Chlapec jim odpovídal a všechno popisoval. S rodiči mluvil hlasitě a srozumitelně. Maminka o něm říkala, že je to stydlivý kluk, ale že se brzy budeme divit, jak dokáže být hlasitý, a že ho bude všude plno.

Komunikace s učitelem: Chlapec měl někdy zábrany se mnou komunikovat. Po ránu se mnou většinou nekomunikoval. Nejprve se musel rozkoukat, a pak byl schopen mi odpovědět. Když odcházal domů, tak by mi vyprávěl dlouhé příběhy. Rodiče mi říkali, že o mně často doma mluví.

Používání vulgarismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Používání neologismů: Žádné jsem nezaznamenala (když řekl neologismus někdo jiný a já jsem se ptala, co to je nebo jak na to dotyčný přišel, tak tento chlapec slovo zopakoval a zasmál se).

Nečekané projevy: Někdy nás dokázal překvapit svou rychlou a hlasitou odpovědí na hodně těžkou otázku. Byly ale situace, kdy jen seděl a koukal.

Záznam z pozorování:

Dojedl jídlo a seděl před prázdným talířem. Já jsem se ptala, zda chce někdo přidat. On jen koukal. Když jsem se zeptala konkrétně jeho, tak zakýval hlavou. Tyto projevy byly stejné, jako u popisované dívky.

Zajímavosti: Tento chlapec krásně kreslil a své obrázky si dokázal podepsat. Při komunikaci používal často gest a mimiky. Pokud se něčeho bál nebo něco nechtěl dělat, tak couval a nic neříkal.

Respondent G

Pohlaví: chlapec 6 let

Počet sourozenců: 0

Matka 37 (VŠ)

Otec 44 (VŠ)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	0	0	0	0	0	0	
neologismy	0	0	0	0	0	0	
výskyt nonverbální komunikace				haptika	mimika		
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1	2	2	

Pozorování při hře: Tento chlapec byl nejstarším členem pozorované skupiny. Chlapec si většinou hrál sám. Byly situace, kdy si přisedl k rozehrané hře, ale nikdy se sám nepřipojil. Chlapec si velice rád kreslil, maloval, stříhal. Tyto činnosti mohl vykonávat v přítomnosti ostatních dětí, ale pokud se ho někdo na něco nezeptal, tak mlčel. Bylo na něm poznat, že poslouchá o čem se ostatní děti baví, ale on sám se do konverzace nezapojoval.

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Všechny věty zopakoval.
2. Popis obrázku: Popsal obrázek, který sám nakreslil. Popis byl hodně podrobný.

3. Recitace básně: Foukej, foukej větříčku (viz příloha č. 5) nevěděl, jakou báseň si má vybrat.
4. Dokončení věty: Všechny věty dokončil. Řekl i několik variant.
5. Doplnující úkoly: Chlapec se dokázal orientovat v čase, věděl co bylo a co bude. Rozeznal ráno a noc a věděl, kdy začíná další den. Dokázal porovnávat různé předměty a uměl to i pojmenovat. Při hledání protikladů nepotřeboval žádné pomůcky. Stačilo slovo a on řekl protiklad (krátký – dlouhý, mokrá – suchý, aj.).

Závěr tohoto šetření

Komunikace tohoto chlapce byla ve srovnání s ostatními jiná. Při komunikaci používal všech slovních druhů. Dokázal se orientovat v čase, vyjmenoval dny v týdnu a na všechny otázky, na které jsem se děti ptala, znal odpověď. Problém mu děla komunikace s ostatními.

Komunikace s vrstevníkem: Tento chlapec odpověděl na vše, na co se kdokoliv z pozorované skupiny zeptal. On sám s dětmi komunikaci navazoval minimálně. Při volné hře na zahradě si někdy hrál a povídal s někým z dětí, ale většinou si hrál sám a ostatní pozoroval.

Komunikace s rodičem: Komunikace s rodiči byla v naprostém pořádku. Chlapec vyprávěl vše, co se za uplynulý den ve třídě stalo a já si myslela, že je v šatně někdo úplně jiný.

Komunikace s učitelem: Se mnou chlapec komunikoval, ale myslím si, že mezi námi nevzniklo žádné pouto. Na chlapci bylo vidět, že je rád, když může vykonávat různé činnosti, když mi může ukazovat, co všechno umí a odpovídat mi na otázky. Ale pokud bych měla upřímně říct, co si o tomto chlapci myslím, tak bych řekla, že tento chlapec nebyl v mateřské škole šťastný a vždy odpočítával minuty, kdy si ho maminka vyzvedne. On sám i jeho rodiče říkali, že se mu v MŠ líbí a že se do školky těší.

Používání vulgarismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Používání neologismů: Žádné jsem nezaznamenala.

Nečekané projevy: Když se maminka opozdila, tak byl neklidný a bylo na něm vidět, že zadržuje pláč. Nikdy to ale nepřiznal.

Zajímavosti: Tento chlapec byl šikovný na všechny činnosti. Vše se mu vždy povedlo. Tento chlapec jako jediný minimálně zapojoval neverbální komunikaci (v některých situacích bych respondenta nazvala: chlapec s kamennou tváří).

Respondent H

Pohlaví: chlapec 4 roky

Počet sourozenců: 0

Matka 32 (SŠ)

Otec 39 (vyučen)

Vlastní šetření – záznamy z pozorování

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy	4	1	1	1	1	5	
neologismy	2	0	0	0	0	1	
výskyt nonverbální komunikace	mimika	mimika	mimika	mimika, gesta	mimika	mimika, posturologie	
výskyt verbální komunikace	převládala	převládala	převládala	nejčastějším projevem	převládala	převládala	verbální komunikace převládala
vyhodnocení dle škály				1, 6	1, 6	1, 6	

Pozorování při hře: Tento chlapec si často hrál s chlapcem jiné národnosti (chlapec už mluví velice dobře česky). Jejich hra byla často hlasitá. Pokud v MŠ nebyl žádný z jeho hlasitých kamarádů, tak si dokázal krásně hrát se zvířátky, prohlížel si knížky nebo si stavěl z lega či kostek. U těchto činností vydržel hodně dlouho. Tento chlapec často využíval svou fantazii a někdy jsem se nestačila divit hrám, které vymyslel. Při hrách dokázal napodobovat i několik zvířat nebo předváděl několik hráčů.

Záznamy z pozorování:

Chlapec si hrál se zvířátky a s postavičkami, které na sebe mluvily a zvířata vydávala různé zvuky (chlapec mluvil za všechny postavičky i za zvířata).

Výsledky z komunikačních úkolů

1. Zopakuj věty: Chlapec zopakoval všechny věty . U posledního souvětí vynechal poslední část.
2. Popis obrázku: Popisoval obrázek, který nakreslil. Řekl, že je to traktor a poté popisoval jednotlivé části (vypadalo to, jako kdyby mi ho popisoval nějaký technik). Tímto důkladným popisem popisoval i různá auta nebo jiné složité hračky.
3. Recitace básně: Chlapec si vybral jednoduchou báseň Náš táta šel na houby, kterou jsme se učili v mateřské škole (viz příloha č. 5).
4. Dokončení věty: Chlapec všechny věty dokončil jedním slovem. U poslední věty nic nedoplnil.
5. Doplnující úkoly: Chlapec věděl, co bylo předchozí den, ale nedokázal říct, co bylo za den a co je za den dnes. Když měl seřadit 3 rozdílné věci podle velikosti, tak to udělal a pojmenoval je malý, velký a ten je mezi nimi.

Závěr tohoto šetření

Chlapec používá většinu slovních druhů. Tento chlapec je jedním z mála (z pozorované skupiny), který vyslovuje všechny hlásky správně. Chlapec používá hovorovou češtinu, kterou používá i jeho maminka.

Komunikace s vrstevníkem: Chlapec komunikoval s celou třídou bez problémů. Pokud se někoho potřeboval na něco zeptat, tak to udělal. Někdy se stalo, že mu dotyčný neodpověděl nebo si s ním nechtěl hrát. Chlapec se odpovědi či hry dožadoval. Při komunikaci s dětmi využíval dost vulgarismů a hovorových výrazů. Někdy použil hodně sprosté slovo, ale sám se napomenul (nejspíš reakce z domova). Některým výrazům se sám smál a říkal, že už slovo neřekne.

Komunikace s rodičem: Komunikace mezi matkou a tímto respondentem byla někdy velice zajímavá. Maminka používala někdy také nevhodná slova. Když jsem se maminky

zeptala, kde její syn taková slova slyšel, tak mi odpověděla, že je slyší u starších kamarádů. Maminka mi také sdělila, že sprostá slova syn používá i doma, ale že mu říkají, aby to neříkal.

Komunikace s učitelem: Tento chlapec se mnou komunikoval bez zábran.

Používání vulgarismů: Tento chlapec používal vulgarismy většinou při komunikaci s vrstevníky (nejčastěji mezi chlapci). Někdy nevhodná slova použil při komunikaci se mnou či naší asistentkou. U většiny případů se sám napomenul a opravil. Vulgarismy použité při komunikaci: *blbej, pako, hovno, huba, kretén*.

Používání neologismů: Neologismy používal minimálně, většinou je vytvořil odvozením od slova podobného. Při hře používal zdrobněliny slov (např.: to je ale malinkatý míčiček, telefoníček). Svým výrazům se smál. Myslím si, že tato slova používal záměrně, protože po opakování situace použil název správný.

8 Zpracování získaných dat – potvrzení či vyvrácení hypotéz

Hypotéza H 1 - Šetřením bude zjištěno, že převažujícím způsobem komunikace bude u dětí komunikace verbální.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže z 8 vytipovaných respondentů bude verbální komunikace převažovat minimálně u 5 respondentů.

Tato hypotéza se potvrdila.

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o výskytu verbální komunikace jsou uvedeny v tabulce č. 1. (pro vytvoření tabulky jsem použila informace uvedené v charakteristikách každého respondenta)

Tabulka č. 1

respondenti	převládající výskyt komunikace
A	verbální
B	verbální
C	verbální
D	verbální
E	verbální
F	verbální
G	verbální
H	verbální

Vyhodnocení: Verbální komunikace převládala u všech pozorovaných respondentů.

Verbální komunikace byla nejčastějším komunikačním prostředkem mezi dětmi v pozorované skupině. Děti tímto způsobem vyjadřovaly své myšlenky, názory, ale i city.

Hypotéza H 2 - Nejčastější nonverbální komunikací bude mimika.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže mimika bude nejpoužívanější z nonverbálních komunikací respondentů.

Tato hypotéza se potvrdila.

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o výskytu nonverbální komunikace jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2

respondent	mimika	haptika	proxemika	gesta	posturologie
A	1	1	1	1	0
B	1	1	0	1	0
C	1	0	1	0	0
D	1	1	1	1	1
E	1	0	1	1	0
F	1	0	1	1	0
G	1	1	0	0	0
H	1	0	0	1	1
absolutní četnost výskytu	8	4	5	6	2
relativní četnost výskytu	32%	16%	20%	24%	8%

Vysvětlivky:

1 tento druh nonverbální komunikace respondent zapojoval při verbální komunikaci (způsob nonverbální komunikace byl zřetelně viditelný). Nejedná se četnost, ale o výskyt daného typu neverbální komunikace. Zapsané údaje jsem čerpala z pozorování, které je uvedeno v charakteristikách respondentů.

0 způsob nonverbální komunikace jsem nezaznamenala

Vyhodnocení: Mimika se u dětí vyskytovala nejčastěji.

Děti v pozorované skupině při komunikaci zapojovaly mnoho prvků neverbální komunikace. Nejčastěji se mezi nimi vyskytovala mimika. Děti nejčastěji zapojovaly mimiku očí. Oči nám při komunikaci mohou hodně napovědět.

Hypotéza H 3 - Nejdůležitějším faktorem pro iniciaci komunikace mezi vrstevníky bude pohlaví a věk dětí.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže bude převládat komunikace mezi dětmi se stejným pohlavím a stejným věkem či s věkem rozdílným v rozmezí jednoho roku.

Tato hypotéza se potvrdila.

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o iniciaci komunikace jsou uvedeny v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3

respondenti	pohlaví a věk	s kým komunikuje	komunikace mezi dětmi se stejným pohlavím a věkem	komunikace mezi dětmi s rozdílným pohlavím a věkem
A	dívka 5 let	B, D, L, O	2	2
B	dívka 4 roky	A, D, F, K	3	1
C	dívka 4 roky	B, F	1	1
D	dívka 3,5 roku	A, B, F, K	2	2
E	chlapec 5 let	A, H, I, J, N	4	1
F	chlapec 3,5 roku	B, C	0	2
G	chlapec 6 let	G	0	0
H	chlapec 4 roky	E, J, N	3	0
I	chlapec 4 roky	E, J, K, N	3	1
J	chlapec 4 roky	E, I, N	3	0
K	dívka 3 roky	B, D, I, L, M	3	2
L	dívka 3,75 roku	A, K, O	2	1
M	chlapec 3,75 roku	I, K	1	1
N	chlapec 5 let	E, I, J	3	0
O	dívka 4,25 roku	A, B, C, L	4	0
absolutní četnost výskytu			34	14
relativní četnost výskytu			70,8%	29,2%

V tabulce jsou zaznamenány záznamy z pozorování celé skupiny.

Vyhodnocení: V dané skupině převládala komunikace mezi dětmi iniciované stejným pohlavím a shodným věkem či věkem rozdílným v rozmezí jednoho roku.

Hypotéza H 4 - Největší problém budou děti mít při komunikaci s učitelem.

Hypotéza bude potvrzena, jestliže tato situace nastane a výskyt těchto situací bude vyšší než problémy v komunikaci mezi vrstevníky či dítětem a rodičem.

Tato hypotéza se potvrdila.

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o výskytu určitých zábran při verbální komunikaci jsou uvedeny v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4

respondent	komunikace dítěte s vrstevníkem	komunikace dítě s rodičem	komunikace dítěte s učitelem
A	0	0	1
B	0	0	0
C	1	0	1
D	0	0	0
E	0	0	0
F	1	0	1
G	1	0	1
H	0	0	0
absolutní četnost výskytu	3	0	4
relativní četnost výskytu	42,86%	0%	57,14%

Vysvětlivky:

1 u daného respondenta se vyskytly určité problémy v komunikaci s danou osobou.

0 u daného respondenta se nevyskytly žádné problémy v komunikaci s danou osobou.

Vyhodnocení: U pozorovaných respondentů se nejčastěji vyskytovala určitá zábrana při komunikaci mezi dítětem a učitelem.

Hypotéza H 5 - Vulgarismů bude nejčastěji využito při komunikaci mezi vrstevníky. Hypotéza bude potvrzena, jestliže se vulgarismy nevyskytnou častěji při komunikaci mezi dítětem a rodičem či dítětem a učitelem.

Tato hypotéza se nepotvrdila

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o užití vulgarismů při komunikaci jsou uvedeny v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5

respondent	užití vulgarismů mezi vrstevníky	užití vulgarismů mezi rodičem a dítětem	užití vulgarismů mezi dítětem a učitelem
A	0	0	0
B	0	0	0
C	0	0	0
D	0	0	0
E	1	1	1
F	0	0	0
G	0	0	0
H	1	1	1
absolutní četnost výskytu	2	2	2
relativní četnost výskytu	33.3%	33.3%	33.3

Vysvětlivky:

1 respondent vulgarismy při komunikaci zapojoval.

0 respondent vulgarismy při komunikaci nezapojoval.

Vyhodnocení: Vulgarismů bylo využito při komunikaci mezi dětmi, při komunikaci mezi dítětem a učitelem i při komunikaci mezi dítětem a rodičem.

Hypotéza H 6 – Děti v předškolním věku užívají při své komunikaci neologismů. Hypotéza bude potvrzena, jestliže neologismy zaznamenám minimálně u 5 respondentů.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Výsledky pozorování a zjištěné údaje o užití neologismů při komunikaci jsou uvedeny v tabulce č. 6

Tabulka č. 6

Respondent	Užití neologismů
A	1
B	1
C	0
D	1
E	0
F	0
G	0
H	1
Součet výskytu	4

Vysvětlivky:

1 respondent neologismy při komunikaci zapojoval

0 respondent neologismy při komunikaci nezapojoval

Vyhodnocení: Neologismů užívaly pouze 4 respondenti z pozorovaných 8 respondentů.

Závěr

V předkládané diplomové práci je prezentována komunikace dětí předškolního věku. Práce je členěna do osmi kapitol. Prvních pět krátkých kapitol představuje teoretickou část práce. Zde je v jednotlivých podkapitolách zpracována problematika komunikace dětí v předškolním věku, objasněny jsou také pojmy komunikace, předškolní věk, socializace či bilingvní výchova. Šestá kapitola obsahuje vlastní výzkumné šetření, stanovení cílů a hypotéz a charakteristiku zařízení, kde pozorování probíhalo. V sedmé kapitole je zaznamenán samotný výzkum, charakteristiky respondentů a sociogramy, které vznikly na základě pozorování komunikace mezi respondenty a získaných informací. V osmé kapitole jsou zpracována data, která jsem při pozorování získala a potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. Cílem praktické části práce bylo analyzovat komunikaci dětí v předškolním věku ve skupině s vrstevníky, a rozdílnost v komunikaci s určitou osobou (vrstevník, rodič, učitel). Při práci jsem sledovala, zda děti používají při komunikaci s určitou osobou neologismy, vulgarismy či jiné zajímavé výrazy. Zaměřila jsem se na četnost výskytu těchto výrazů a pozorovala jsem, při které komunikaci je těchto výrazů nejvíce užíváno.

Výzkum byl realizován v britské soukromé školce, kde jsem zaměstnána. Pozorovala jsem heterogenní třídu česky mluvících dětí. Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno mnoho informací, které potvrdily či vyvrátily stanovené hypotézy. Z 6 stanovených hypotéz se 4 hypotézy potvrdily:

Šetřením bude zjištěno, že převažujícím způsobem komunikace bude u dětí komunikace verbální.

Nejčastější nonverbální komunikací bude mimika.

Nejdůležitějším faktorem pro iniciaci komunikace mezi vrstevníky bude pohlaví a věk dětí.

Největší problém budou děti mít při komunikaci s učitelem.

A zbylé dvě hypotézy se nepotvrdily:

Vulgarismů bude nejčastěji využito při komunikaci mezi vrstevníky.

Děti v předškolním věku užívají při své komunikaci neologismů.

Závěr z posledních dvou hypotéz mě překvapil. Myslela jsem si, že vulgarismů bude opravdu nejvíce užíváno mezi vrstevníky, ale podle získaných informací, které jsem získala na

malém vzorku respondentů se ukázalo, že pokud respondent vulgarismy používá, tak je používá při komunikaci s každým (vrstevníkem, učitelem i rodičem). Myslím si, že v tomto případě záleží hlavně na okolnostech a přístupu rodičů.

Při své práci jsem se setkala s různými dětmi, u kterých mě způsob jejich komunikace zarazil. Setkala jsem si i s dětmi, kterým dělal velký problém komunikovat s někým jiným než s rodiči. Proto jsem se zaměřila na skupinku dětí, která byla opravdu velice rozmanitá. Tímto jsem chtěla naznačit, že komunikace je důležitá pro všechny a každý z nás má potřebu komunikovat. Pro každého z nás je důležité vědět, co nám chce dotyčný říct, zvláště když se jedná o malé dítě. Protože teprve až když porozumíme obsahu sdělení, tak si uvědomíme, jak důležité to bylo. Velice důležitý je způsob komunikace, a proto jsem se ve své práci zaměřila na komunikaci dětí v předškolním věku. Myslím si, že by se měli i ostatní pedagogové zaměřit na komunikaci dětí ve své třídě, protože až když začnou poslouchat a pozorovat děti ve své třídě, tak si uvědomí, jak moc je komunikace pro děti důležitá a přestanou je neustále napomínat jen za to, že si chtějí něco sdělit.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

- BRIERLEZ, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-109-6.
- ČUKOVSKIJ, K. *Od dvou do pěti*. Praha: Albatros, 1975.
- FILÍKOVÁ – HERFORTOVÁ, M. *Výchova řeči u dětí předškolního věku*. Praha: SPN, 1957.
- HARDING – ESCH, E., RILEY, P. *Bilingvní výchova*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0436-1.
- KLENKOVÁ, J. *Možnosti stimulace preverbálních a verbálních schopností vývojově postižených dětí*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-91-5.
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9.
- KOLEKTIV AUTORŮ, SMOLÍKOVÁ, K. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Já a Ty*. Praha: Avicenum, 1977.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Neverbální komunikace*. Praha: SPN, 1988.
- KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Praha: SPN, 1986.
- LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-572-5.
- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-21854-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- OHNESORG, K. *O mluvním vývoji dítěte*. Praha: Prométheus, 1948.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-407-9.

- PRŮCHA, J., *Srovnávací pedagogika*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-155-7.
- SCHMIDT, H. D. *Obecná vývojová psychologie*. Praha: Academia, 1978.
- SOVÁK, M. *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1977.
- SOVÁK, M. *Logopedie*. Praha: SPN, 1977.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1907-8.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.
- TELCOVÁ, J. *Úvod do pedagogické psychologie*. Brno: Edice: Informace, 2002. ISBN 80-86568-13-X.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁVRA, V. *Mluvíme beze slov*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-128-0.

Jiný zdroj:

<http://marieke.pise.cz/110600-vlci-deti-amala-a-kamala.html>

Přílohy

Příloha č. 1

Do sloupce (s kým komunikují), jsem opakovaně zaznamenávala respondenty, s kterými konkrétní respondent navazoval komunikaci.

respondenti	s kým komunikují
A	
B	
C	
D	
E	
F	
G	
H	
I	
J	
K	
L	
M	
N	
O	

Příloha č. 2

(informace získané z pozorování skupiny)

Uvedení respondenti ve sloupci (s kým komunikují), jsou respondenti s kterými konkrétní respondent navázal komunikaci v průběhu 10 dnů minimálně 10x.

respondenti	s kým komunikují
A	B, D, L, O
B	A, D, F, K
C	B, F
D	A, B, F, K
E	A, H, I, J, N
F	B, C
G	
H	E, J, N
I	E, J, K, N
J	E, I, N
K	B, D, I, L, M
L	A, K, O
M	I, K
N	E, I, J
O	A, B, C, L

Příloha č. 3

(informace získané od respondentů)

respondenti	komunikující
A	B
B	A, D
C	B, F, O
D	B, K
E	I, J, N
F	B, C
G	A, E, N
H	F, I, K, N
I	E, J, N
J	E, I, N
K	D, I
L	F, K
M	F, H, I, K
N	E, I
O	A, B, N

Příloha č. 4

Do této tabulky jsem si zaznamenávala výskyt a četnost pozorovaných interakcí (konkrétní výrazy, četnost čárkou).

způsob vyjadřování	volná hra	komunitní kruh	řízená činnost	komunikace s rodičem	komunikace s učitelem	komunikace s vrstevníkem	zajímavosti
vulgarismy							
neologismy							
výskyt nonverbální komunikace							
výskyt verbální komunikace							

Příloha č. 5

Básně, které děti recitovaly:

Hvězdička stříbrná

Hvězdička stříbrná dopadla na zem
a všechno kolem nás mění se rázem.
Hvězdička stříbrná jehličím zavoní,
v zavřeném pokoji zvoneček zazvoní.
Hvězdička stříbrná na okno zaťuká,
jaké má tajemství pro holku, pro kluka?
Hvězdička stříbrná nám zase po roce
přináší stromeček, přináší Vánoce.

Náš táta šel na houby

Náš táta šel na houby, jestli on tam zabloudí.
Nezabloudí, těšte se! On nám houby přinese.

Koleda, koleda, Štěpáne

Koleda, koleda, Štěpáne, co to neseš ve džbáně?
Nesu, nesu koledu, upad jsem s ní na ledu.
Psi se na mě sběhli, koledu mi snědli

Foukej, foukej větríčku

Foukej, foukej větríčku,
shod' mi jednu hruštičku.
Shod' mi jednu nebo dvě,
budou dobré obě dvě.

Drak

Draku, Ty jsi vážně drak?

Hudry, hudry, je to tak!

A máš zuby dračí?

Mám dva, to mi stačí.

A co těmi zuby jíš?

Princezen má plnou spíš.

Ach Ty lháři, každý to ví.

Vždyť jsi jenom papírový.

Před Vánoce

Chumelí se, chumelí,

maminka jde pro jmelí.

A tatínek pro ovoce,

už se těším na Vánoce.

A kdy budou? Hnedle, hnedle.

V předsíni už stojí jedle.